

Yanlış Bazı Sîret ve Sünnet Anlayışlarına Eleştirel Bir Bakış -Cemaat ve Tarikat Örnekleri-

A Critical Look at Some Wrong Sirah and Sunnah Understandings -Examples of Congregations and Cults-

Abdulkadir Evgin

Prof. Dr., KSÜ İlahiyat Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı
Prof. Dr., KSU Faculty of Theology, Department of Hadith
Kahramanmaraş / Turkey
akevgin@ksu.edu.tr
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3137-6831

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article
Geliş Tarihi: 28 Eylül 2019 / **Date Received:** 28 September 2019
Kabul Tarihi: 12 Aralık 2019 / **Date Accepted:** 12 December 2019
Yayın Tarihi: 1 Ocak 2020 / **Date Published:** 1 January 2020
Yayın Sezonu: Ocak 2019 / **Pub Date Season:** January 2020

Atıf: Evgin, Abdulkadir. "Yanlış Bazı Sîret ve Sünnet Anlayışlarına Eleştirel Bir Bakış -Cemaat ve Tarikat Örnekleri-". *ASD: Akademik Siyer Dergisi* 1 (Ocak 2020), 21-49.

Citation: Evgin, Abdulkadir. "A Critical Look at Some Wrong Sirah and Sunnah Understandings -Examples of Congregations and Cults-". *ASD: Journal of Academic Sirah* 1 (January 2020), 21-49.

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Copyright © Published by KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
KSU Sirah Researches Application and Research Center
Kahramanmaraş 46100 Turkey

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

İslamî ilimlerin önemli dallarından biri olan Siyer, İslam Peygamberi Hz. Muhammed Mustafa'nın biyografisi için kullanılan özel bir kavramdır. Dolayısıyla Hadis Tarihi ilmi ile Siyer ilmi iç içe girmiş disiplinlerdir. Şu kadar ki Siyer ilmi Hz. Peygamber'i insan ve peygamber olarak incelerken, Hadis ilmi daha çok Hz. Peygamber'in peygamberlik görevi gereği yani 'dinî nitelikli söz ve davranışları'nı konu edinir. Geçmişten günümüze, Siyer ve Hadis arasındaki bu hassas çizgi ayırt edilemediği için, özellikle kendilerini İslam Dini'nin en iyi uygulayıcıları kabul eden cemaat ve tarikatların ya da mensuplarının, bilerek-bilmeyerek aracılık ettikleri yanlış bazı siyer ve sünnet anlayışları, içinde yaşadığımız süreç dahil, tarih boyunca müslüman toplumlarda birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Neticede de birbirine karşıt, Kur'an ve Hadis/Sünnet'te yeri olmayan birçok uygulama (bid'at/hurafe) ihdas edilmiştir. Halbuki siyer ve sünnet müslümanlar açısından, öncelikle ahlâkî ve dinî bakımdan, son derece önemli birer bütünleştirici kaynaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Hadis, Sünnet, Cemaat, Tarikat, Manipülasyon.

Abstract

Sirah, one of the most important branches of Islamic sciences, is a special concept used for the biography of Muhammad Mustafa, Prophet of Islam. Therefore, Hadith history and Sirah, biography of the Prophet, science are interrelated disciplines. So much so that while the Sirah science examines the Prophet Muhammad as a human and a prophet, Hadith science is more about the Prophet's prophetic duty, namely his religious lyric and behaviors. Since this delicate line between Sirah, biography of the Prophet Muhammad, and Hadith cannot be distinguished from the past to the present, some wrong Sirah and understandings of Sunnah, which are deliberately or inadvertently mediated by congregations and cults or their members who consider themselves the best practitioners of Islam, have brought many problems in Muslim societies throughout history including our present time. Consequently, many practices (wrong belief/superstition) that are opposed to each other and that have no place in the Koran and Hadith/Sunnah have emerged. However, Sirah and Sunnah are an extremely important integrative resource for Muslims, primarily from a moral and religious point of view.

Keywords: Sirah, Hadith, Sunnah, Religious Community, Order, Manipulation.

GİRİŞ

İslamî ilimlerin önemli dallarından biri olan Siyer, İslam Peygamberi Hz. Muhammed Mustafa'nın (a.s) hayat hikâyesi (biyografisi) için kullanılan özel bir kavramdır. Şüphesiz bu kavram Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar geçen süredeki gerçek olayların tespiti ve anlaşılmasını konu almaktadır, almalıdır. Dolayısıyla Hadis İlmi ile Siyer İlmi'nin iç içe girmiş birer ilmî disiplin olduklarını söylemek mümkündür. Şu farkla ki Siyer İlmi Hz. Peygamber'i insan ve peygamber olarak incelerken, Hadis İlmi daha çok Hz. Peygamber'in peygamberlik görevi gereği yani '*dinî nitelikli söz ve davranışları*'nu konu edinir, edinmelidir. İşte geçmişten günümüze, bu fark göz ardı edildiği için, özellikle kendilerini İslam Dini'ni hayatlarına en iyi tatbik edenler olarak kabul eden cemaat ve tarikatların ya da mensuplarının, bilerek-bilmeyerek aracılık ettikleri yanlış bazı siyer anlayışları tarih boyunca müslüman toplumlarda birçok problemi de beraberinde getirmiş, Kur'an ve Hadis/Sünnet'te yeri olmayan hatta bu ikisinin verileriyle (âyet ve hadis) çelişen çok sayıda uygulama (bid'at/hurafe) ihdas edilmiştir. Halbuki siyer ve hadisin/sünnet'in müslümanlar arasında öncelikle ahlakî ve dinî açıdan ne denli önemli bir birleştirici, bütünleştirici kaynak olduğunu vurgulamaya gerek dahi yoktur.

Bu araştırmada, hicrî ilk asırlardan günümüze kadar İslam toplumu içinde oluşturulan ve özellikle cemaat, tarikat adıyla anılan din merkezli sosyolojik oluşumların ya da mensuplarının yanlış olduğunu düşündüğümüz bazı siyer, sünnet ve peygamber anlayışları hakkında eleştirel değerlendirmeler yapmaya çalışacağız.¹ Elbette ki İslam tarihi boyunca ortaya çıkan tüm tarikat ve cemaatlerin ya da mensuplarının yanlış anlayışlarının hepsine burada yer vermemiz mümkün değildir. Bu sebeple biz araştırmamızı ve eleştirilerimizi sadece dikkat çekici bulduğumuz ve son dönemlerde ülkemizde de değişik kitle iletişim araçları (kitap, televizyon, internet siteleri) vasıtasıyla gündeme taşınan birtakım yanlış siyer ve peygamber anlayışlarıyla sınırlı tutmaya çalışacağız.

Şu hususu özellikle vurgulamamız gerekir ki burada kendilerinden örnek vermediğimiz mevcut diğer cemaat, tarikat ya da mensuplarının sîret ve sünnet konusundaki tüm yaklaşımlarının tarafımızca doğru kabul edildiği anlaşılmalıdır. Esasen istisnasız tüm cemaat ve tarikatlardaki sîret ve sünnet anlayışlarının doğrusuyla yanlışıyla müstakil birer araştırma konusu olduğu düşüncesindeyiz. Ancak çalışmamızın kapsamını genişletmemek maksadıyla sadece aşağıda vereceğimiz örneklerle yetinmeyi uygun buluyoruz. Nitekim vereceğimiz örneklerin benzerlerini çoğu din merkezli yapılanmalarda gözlemlemek mümkündür.

Bugün cemaat ve tarikat olarak isimlendirdiğimiz ve ağırlıklı olarak İslam Dini'ni merkeze almış görünen sosyolojik toplulukların ilk temsilcilerinin İslam Dini ile tanışmalarının tarihini hicri ikinci asra kadar götürmek mümkündür.² Önceleri tasavvufi akımlar şeklinde tezahür eden bu oluşumlar zamanla bağlularının toplumsal kimliklerine göre değişik hüviyetlere bürünebilmişlerdir. Esasen her iki kavram da sözcük olarak İslamiyet'in temel kaynakları olan

¹ Dipnotlar ve Kaynakça'da yer verdiğimiz ancak resmi kurumlarımızca sakıncalı kabul edilen kitap vb. dokümanlar, sadece eleştiriye tabi tuttuğumuz örnekler için referans/kaynak niteliğindedir.

² Geniş bilgi için mesela bk. Reynold A. Nicholson, "Tasavvufun Kaynağı ve Gelişimi Üzerine Tarihî bir Araştırma", çev. Abdullah Kartal, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998), 689-708.

Kur'an ve hadislerde³ de kullanılmıştır. Ama hemen belirtelim ki, her ikisinin içeriği de daha sonra, diğer birçok sosyolojik kavramlarda örneği görüleceği üzere, anlam değişikliğine uğratılmıştır. Bu anlam değişiklikleri de toplumda yanlış anlamalara yol açarak birçok olumsuz sonucun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁴

Sözcük/kelime olarak İslam Dini'nin temel kaynaklarına refere edilen ve ilk anlamları itibariyle aslında pek de olumsuzluk içermeyen cemaat ve tarikat kavramlarına sonraki süreçlerde taife, hizip/mezhep, fırka gibi çerçeve itibariyle birbirini çağrıştıran kavramlar da eklenmiş, hatta bazen tam tersi anlamlarda da kullanılarak âdeta İslam toplumunun birliğini tehdit eden sözde birer dinî organizasyonlara dönüşmüşlerdir. Mesela toplumun birlik ve beraberliğini tehdit eden kült (tarikât) ve sekt (mezhep) tipi dinî organizasyonlardan oluşan ve Yeni Dinî Hareketler Sosyolojisi kapsamında değerlendirilen FETÖ terör örgütünün, ezoterik (içe dönük, yani sadece belli sayıda müritlere açıklanan halkın düzeyine inmeyen ya da inmemesi gereken doktrin)⁵ yapısıyla yerli yabancı farklı dinî geleneklerden aldığı unsurlarla⁶ yamalı bir bohça gibi melez bir din oluşturma gayreti içerisinde olduğu yani bir kült hareketi olarak dinî ve ahlâkî değerleri, kavramları yozlaştırdığı, yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur.⁷ Aynı örgüt hakkında benzer önemli tespit ve değerlendirmeler, yıllar önce bilimsel makale olarak yayınlanmış ve Türk toplumu bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.⁸

Şimdi, İslam tarihi boyunca içerikleri/anlamları değiştirilerek, dönüştürülerek ve yozlaştırılarak âdeta İslam toplumunu/müslümanları ayırıştırıcı birer unsura dönüştürülen, fakat ayet ve hadis metinlerinde de yer alan cemaat, tarîk/tarikat kavramlarının Yüce Allah ve Rasûlü tarafından hangi anlamlarda kullanıldığına örneklerle kısaca değinmek istiyoruz.

Cemaat: Sosyal bilimler açısından aynı inanç, değer ve davranış kalıplarını benimsemiş, karşılıklı olarak yakın, içten, yüz yüze ve samimi ilişkilerle birbirine bağlı insanlardan oluşan,

³ Günümüzde hadisler veya sünnet kavramları söz konusu olduğunda, kanaatimizce bu kavramları "sahih/sağlam/güvenilir" şeklindeki sözlerle nitelememiz artık kaçınılmaz bir hal almıştır. Çünkü Hz. Peygamber'e aidiyeti son derece problemli olan birçok rivayet, hadis ya da sünnet olarak bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde toplumun nazarına sunulmakta ve bunların gereği ile amel edilmesi iyi/müttakî bir müslümanlığın göstergesiymiş gibi değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Haddi zatında bu tür yaklaşımların zuhuru günümüzle/çağımızla kayıtlı olmayıp, eski tarihlere götürmemiz de mümkündür.

⁴ Özellikle dinî kavramların nasıl anlam değişikliğine uğratıldıkları hakkında geniş bilgi için bk. İzzet Sargın, "Dinî Kavramların Yanlış Kullanım Sebepleri ve Doğurduğu Olumsuz Sonuçlar", *Günümüz İslam Dünyasında Meseleler ve Çözüm Yolları Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, ed. Cezmi Bayram vd. (İstanbul: y.y., 2016), 108-134.

⁵ Geniş bilgi için bk. Hilmi Demir, *Gülen Örgütü Ezoterik Bir Kült Cemaatinin Radikalleşmesi* (Ankara: Ay Yayınları, 2017), 71-106.

⁶ Mesela Fetö terör örgütünün etkilendiği ve benzerlik gösterdiği bu unsurlara Bâtınlık, Haşîşilik (Haşhaşilik), Kadyânîlik/Ahmedîlik, Cizvit (İsa Cemaati), Opus Dei (Kutsal Haç Psikoposluğu), Moonculuk (Unification Church) gibi grupları örnek olarak vermek mümkündür (Geniş bilgi için bk. Mustafa Öztürk, *Din Sermayesinden İktidar Devşirmek Fetö* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 181-234.

⁷ Hüsnü Ezber Bodur, "Sosyolojik Perspektiften Türkiye'de Dinî Gruplar: KSÜ İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Üzerine Boylamsal Bir Araştırma", *Dinî Gruplar, Siyaset ve Bürokrasi* (Bursa: Bursa Akademi Yayınları, 2017), 335.

⁸ Geniş bilgi için bk. Hüsnü Ezber Bodur, "Moonculuk Hareketi ve Türkiye'de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2003), 13-51.

topluma oranla görece küçük homojen insan topluluğu anlamında kullanılan⁹ ve Arapça c-m-a kökünden türemiş olan *cemaat* kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de müstaklarıyla birlikte yüz otuza yakın yerde geçtiğini söylemek mümkündür. Bunlar da genellikle toplamak, toplanmak, topluluk, birlik/beraberlik, kardeşlik anlamlarında kullanılmıştır. Mesela: "*Hep birlikte Allah'ın ipine (Dini'ne/İslam'a) sınımsız sarılın, ayrılığa düşmeyin...*"¹⁰ ayetinde geçen *cemâan* ifadesi, hemen arkasından gelen *teferrakû* kelimesinin zıt anlamı olarak kullanılmıştır. Yani Yüce Allah müslümanların parça parça, fırka fırka olmasını değil, birlik beraberlik içinde bir topluluk halinde olmalarını açıkça emretmektedir. Ancak günümüz İslam toplumunun ve müslümanların bu ilahî emrin gereğine uygun bir görüntü ortaya koyduklarını söylemek pek mümkün değildir.

Hadislere baktığımızda ise *cemaat*¹¹ ve *fırka* kavramlarının aynı metin içinde kullanıldığı şu meşhur örnek karşımıza çıkmaktadır: "Enes b. Malik'in naklettiğine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: "İsrailoğulları 71 fırkaya ayrıldı. Benim ümmetim ise 72 veya 73 fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan biri hariç, diğer hepsi de cehenneme gidecektir. Hariç olan, 'birlik ve beraberlik içinde olup (ve hiye *el-cemâatu*)', fırka fırka bölünmeyen kişilerdir."¹²

Hadisten de açıkça anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber kendisinden sonra İslam toplumunda meydana gelmesi muhtemel sosyolojik bölünmelerin tehlikelerine dikkat çekip müslümanları fırka fırka olmamaları konusunda uyarılmış ve aksi durumun sonucunun cehennem olacağını açıkça belirtmiştir. Bugün müslüman toplumların tarihine geriye doğru baktığımızda, ilahî ve nebevî uyarılara rağmen aynıyla vaki olduğunu gördüğümüz fırkalaşmalara zemin hazırlayanların öncülüğünü ise yine İslam toplumu içindeki ezoterik cemaat ve tarikat şeklinde varlık gösteren birtakım dinî organizasyon veya mensuplarının yaptığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan Nesâî'nin Sünen'inde yer alan bir hadise göre Peygamberimiz "Muhammed ümmeti içinde kimin tefrika çıkardığını görürseniz onunla mücadele ediniz. Zira Allah'ın eli (yardımı, koruması, desteği, hoşnutluğu) birlik ve beraberlik içinde olanlardır (*yedullâhi ale'l-cemâati*). Şeytan ise topluluktan ayrılan kişiyle beraber yürür, koşar"¹³ buyurmuştur. Ancak bu hadisdeki *yedullâhi ale'l-cemâati* ifadesini, dinî organizasyon biçimindeki kimi cemaat ve tarikatlar, adeta kendilerinin varlık sebebi gibi göstererek, şu örnekte de görüleceği üzere, açıkça manipüle etmişlerdir: "Dinimiz ancak cemaatle yaşanır. İnsanın kemalâtı cemaatle tamam olur. Cemaat ne denli zahmetli olsa bile, kişinin yalnızlıkta bulduğunu zannettiği bütün rahatlıklardan daha hayırlıdır. İslam'ın öngördüğü cemaatte Allah'ın emirleri karşısında herkes; kuvvetlisi, zayıfı, efendisi, kölesi, hâkimi, mahkûmu, amiri, memuru eşittir". "Gavs-ı Sâni (?) k.s hazretleri muhtelif sohbetlerinde şöyle buyurmuşlardır: Bu zamanda insanlara yapılabilecek en büyük iyilik, tövbeyi tarif etmek ve

⁹ Ömer Demir - Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (İstanbul: Ağaç Yayınları, 1993), 66-67. Geniş bilgi için ayrıca bk. Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü* (İstanbul: MEB Yayınları, 1969), 56; Recep Köklü, "Cemaat Kavramının Delaleti ile İlgili Yaklaşımlar ve İslam Düşünce Ekollerine Yansımaları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/3 (2017), 157-192.

¹⁰ Âl-i İmrân 3/103.

¹¹ Cemaat kavramının hadislerdeki kullanımı ve değerlendirmesi hakkında geniş bilgi için bk. Köklü, "Cemaat Kavramının Delaleti", 163-185.

¹² Ebû Davud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Sünnet", 1; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid b. Mâce, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Fiten", 17.

¹³ Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Tahrîmu'd-dem", 6.

bir mürşid-i kâmile yönlendirmektir. Bir kişinin hidayetine vesile olmanız, yedi ceddinize yeter.”¹⁴ Örnekte “İslam’ın öngördüğü cemaatte istisnasız tüm fertlerin eşit kabul edildiği” şeklinde dile getirilen hususun, geçmişte ve günümüzde dinî cemaat ve tarikat önderleri tarafından da kabul gören ve gereğince davranılan bir husus olup olmadığı kanaatimizce irdelenmesi gereken bir durumdur. Öte yandan örnekte yer alan özellikle “Dinimiz ancak cemaatle yaşanır. İnsanın kemalâtı cemaatle tamam olur” şeklindeki sözleri, insanlar üzerinde baskı oluşturmak ve kendi cemaatine mürid kazandırmak için söylenmiş dinî referansları olmayan kişisel sözler kabilinden değerlendirmek mümkündür. Zira İslamiyetin ilk müntesipleri olan sahâbe, tâbiûn ve sonrakiler, herhangi bir dinî organizasyona/cemaat’e bağlı olunmadan İslam Dini’nin Kur’an ve Hz. Peygamber’in istediği biçimde yaşanabileceğinin en güzel örneklerini oluşturan nesillerdir, diyebiliriz.

Tarikat: Tarikat/tarik kelimesi Kur’ân-ı Kerim’deki bazı ayetlerde de yer almaktadır. İlgili ayetlerde geçen *tarik/tarikat* kelimelerinin *İslam dini, yol, hayat tarzı, gidişât, akli başında olmak, Allah’ın hoşnut olduğu bir hayat tarzı üzere olmak* gibi manalarda kullanılıp¹⁵ bu sözcüklerden herhangi bir dinî özel organizasyonun kastedilmediğini söylemek mümkündür.

Hadislerde ise, görebildiğimiz kadarıyla, “tarikat” kelimesi doğrudan kullanılmamakta olup aynı anlama gelen *el-hedyu* (yol, hayat tarzı) kelimesi geçmektedir. Mesela Peygamberimiz bir hadisinde “(Yeryüzündeki) en hayırlı şey Allah’ın kitabıdır. En hayırlı yol (hedy)/hayat tarzı ise Muhammed’in yoludur. En şerli/kötü şey ise sonradan uydurulandır (muhtes). Her muhtes/bid’at ise insanı sapkınlığa sürükler” buyurmuştur.¹⁶ Bu hadise göre, hedy (yol, hayat tarzı) kavramıyla benzer muhtevada olan tarikat kavramının “müridlerin bir şeyh etrafında toplandığı, kendi içinde belirli kuralları olan, Kur’an ve Sünnete bağlı birtakım uygulamalarla kendini gösteren dinî görünümlü bir organizasyon” şeklindeki kabulünü bid’at olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim yukarıda verilen örnekler dikkate alındığında ayet ve hadislerde kullanılan tarikat, tarik, hedy kavramlarının, tasavvuf ve tarikatların müslümanların hayatına girmesiyle birlikte anlam değişikliği süreçlerinin de başlamış olduğunu söyleyebiliriz.

Diğer taraftan sosyolog Hilmi Ziya Ülken, bir sosyoloji sözcüğü olarak kabul ettiği tarikat’ı “semavî dinlerde Tanrı’ya giden sayısız zahitlik yollarından biri olup dinin mistik tarzda yorumlanmasından doğmuş özel organizasyonlara verilen isim” şeklinde tanımladıktan sonra “İslam’da tarikat, tasavvuf’un organlaşması demektir ve Ortaçağ toplumunda büyük rol oynamıştır” demektedir.¹⁷

Tasavvuf: Cemaat ve tarikat kavramlarından bağımsız düşünemeyeceğimiz bir diğer kavram da *tasavvuf* tur. Hz. Muhammed’in (a.s.) peygamberlik sürecinde olmayıp Emevî döneminde İslamiyet ile tanıştırılan bu kavramın kökeni ve müslümanlar arasında kullanılması konusunda değişik görüşler ileri sürülmekte ve tarihler verilmektedir. Konuyla ilgili birçok bilimsel araştırma

¹⁴ Nakşibendi Tarikatı, “Cemaat Olmanın Önemi”, (Erişim 23 Eylül 2019).

¹⁵ Bk. Nisâ 4/168-169; Ahkâf 46/30; Tâhâ 20/63, 103-104; Cin 72/11.

¹⁶ İbn Mâce, “Mukaddime”, 7.

¹⁷ Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, 284. Tarikat kavramı hakkında geniş bilgi için ayrıca bk. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Rehber Yayınları, 1997), 687-688.

yapılmıştır.¹⁸ Bu araştırmalar çerçevesinde Tasavvuf'un Emeviler dönemindeki zühd hareketlerinin tabii bir sonucu olarak İslam kültürüne girdiği belirtilir. Ancak bazı zühd hareketlerinin de Hıristiyanlığın, Yunan Felsefesi (mesela ma'rifet/teosofi Yunan kaynaklıdır), Yeni Eflatuncu'luk, Gnostisizm, Fars ve Hint (Budist) etkisinden uzak olmadığı dile getirilmektedir. Üçüncü hicrî asrın son bölümünde Tasavvuf şeyh, mürid ve kurallarıyla birlikte düzenli bir sistem haline gelmiş ve mutasavvıflar bu doktrinin Kur'an ve Sünnet'e dayandığını ispatlamak için büyük gayretler göstermişlerdir.¹⁹

Tasavvuf'un kaynağını Kur'an ve Sünnet'ten aldığını ileri süren bazı mutasavvıfların, esasen kendi zihinlerindeki tasavvuf ahlakı ile Kur'an ve Sünnet'te öngörülen tasavvufî ahlakın çeliştiğinin farkında olmadıkları görülmektedir. Zira onlara göre Tasavvuf'un temel prensibi mutlaka bir şeyhe bağlı olmak, onun istek ve arzularının Kur'an ve Sünnet'ten referanslı olduğunu kabul etmekten ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Oysa kurum olarak Tasavvuf'un İslamî kaynaklı mı başka dinler ve topluluklardan esinlenme mi olduğu konusu tarih boyunca hep tartışlagelmiştir.²⁰ Mesela Tasavvuf alanında ilk eser verenlerden olduğu bilinen Abdurrahman Câmî'ye (ö. 898) göre müslümanlar arasında sûfî ve mutasavvıf kavramları ilk olarak hicrî ikinci asırda, başka bir deyişle etbâu't-tâbiîn döneminden sonra bid'atların zuhur ettiği ve her bir fırkanın kendi içinde zühd sahibi kişilerin var olduğunu iddia etmeye yöneldiği süreçte kullanılmaya başlanmıştır.²¹ Abdurrahman Câmî *Nefehâtü'l-Üns*²² adlı kitabında ilk sufî olarak takdim ettiği Ebû Hâşim es-Sûfî'nin, etbâu't-tâbiîn'den muhaddis Süfyân es-Sevrî (ö. 161) ile muasır olduğunu belirtmektedir.²³

Kanaatimizce İslâmî olması gereken tasavvuf/zühd anlayışı, ahirette ve hesap gününde Yüce Allah tarafından hoşnut olunan bir kul olabilme özlemine sahipliktir. Bunun yolu da herhangi bir kişiye/şeyhe/kula bağlı olarak değil, doğrudan Allah'a bağlanmaktan geçmektedir. Zira Allah'a gönülden bağlı olarak yapılan yani şirksiz bir kulluk, sahibini kurtuluşa (Cennet'e) ulaştıracaktır. Nitekim: "*De ki, ben de sizin gibi bir insanım (beşerim). Bana vahyolundu ki İlahınız, tek olan Allah'tır. Kim ki, ahrette Rabbi ile karşılaşmayı, (O'nun tarafından hakiki bir kul gibi muamele görmeyi) istiyorsa, salih amel işlesin ve kullukta (ibadette) Rabbine hiç kimseyi ortak (şirk) koymasın*" ayeti,²⁴ samimi bir müslümanın hedefinin ne olması gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Oysa bazı cemaat ve tarikat liderlerinin müridlerini adeta bu ayetin hilâfına bilinçlendirmeye çalıştıkları ve Allah'a ulaşmanın yolunun kendilerine tabi olmaktan geçtiğini, baskıcı bir üslupla telkin ettikleri bilinen bir gerçektir. Öyle ki 'bir müridin, gassal'ın önündeki meyyit gibi olması gerektiği' söylemi tarikat silsilelerince dilden dile aktarılmış bir söylem olagelmiştir.

¹⁸ Mesela bk. Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi* (Ankara: Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986), 1-12; Nicholson, "Tasavvufun Kaynağı ve Gelişimi", 689-708.

¹⁹ Nicholson, "Tasavvufun Kaynağı ve Gelişimi", 707-708.

²⁰ Bu tartışmalar hakkında geniş bilgi için bk. Erol Güngör, *İslam Tasavvufununun Meseleleri* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1996), 40-79.

²¹ Ebu'l-Berekât Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-üns min hadarâti'l-kuds* (Mısır: y.y., 1989), 58-9.

²² Tasavvuf tarihi alanındaki ilk eserlerden olan *Nefehâtü'l-Üns* adlı bu eserin özellikle giriş kısmındaki veli, evliya, keramet, mucize gibi konular kanaatimizce tartışmaya son derece açık konulardır.

²³ Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-üns*, 66.

²⁴ Kehf 18/110.

Halbuki Yüce Allah, kullarının doğrudan kendisine dua ve tövbe etmeleri gerektiğini,²⁵ onlara şah damarlarından daha yakın olduğunu,²⁶ hiç kimsenin bir başkasının günahını hafifletme ya da affettirme yetkisine sahip olmadığını,²⁷ kıyamet gününde hiç kimsenin bir başkası için herhangi bir tasarruf hakkına sahip olmayacağını ve o hakkın sadece kendisine ait olduğunu²⁸ değişik ayetlerle ve bir mümin için hayat düsturları olarak sık sık hatırlatmıştır. Aynı şekilde “Allah, gaybı da görülen âlemi de bilendir. Çok büyüktür/kudretlidir ve çok yücedir. O’na göre içinden konuşan ile açıktan konuşan, gece gizlenen ile gündüz ortaya çıkan eşittir”²⁹ buyurarak kullarıyla ilgili her şeyden haberdar olduğunu net bir şekilde beyan edip kulu ile Zât’ı arasına hiç kimsenin giremeyeceğini vurgulamıştır.

Özet olarak tasavvuftaki tarikatların, fıkhıdaki mezheplere karşılık geldiklerini, dolayısıyla cemaat, tarikat, tasavvuf dediğimiz yapıların, İslam Dini’nin bağlayıcı, temel kaynaklarında ve ilk iki asrında oluşan geleneğinde var olduklarını söylemek mümkün değildir.³⁰ Nitekim Peygamberimiz vefatına yakın bir süreçte ashâbına ve onların şahsında sonraki tüm Müslüman topluluklara, bıraktığı Kur’ân-ı Kerim ve sünnetinin gereğiyle amel ettikleri sürece daima doğru yol üzerinde olacaklarını³¹ açıkça tenbih etmiştir. Yani, yukarıdaki örnekte belirtilenin aksine, İslam Dini’ni yaşamının yolunun bir cemaate veya “mürşid-i kâmil”e intisap etmekten değil, Kur’ân-ı Kerim ve sahih sünnetin gereğiyle amel edebilmekten geçtiği konusunda Müslümanları uyarmıştır.

1. YANLIŞ SİYER/PEYGAMBER ANLAYIŞLARININ SEBEPLERİ

İslam tarihi boyunca sünnet ve hadisin, dolayısıyla Peygamberimizin anlaşılmasında ona sosyal, siyasal, ekonomik ve ahlakî planda kılavuzluk etmiş olan esas ve prensiplerin tespiti konusunda önemli ihtilaflar olmuştur.³² İşte bu ihtilaflar neticesindedir ki tarihte çeşitli dinî, siyasî ve itikadî mezhep, fırka, cemaat ve tarikatlar ortaya çıkmıştır. Şu hâlde Hadis ve Siyer ilminin tarih boyunca karşılaştığı en önemli problemin "Hz. Peygamber’in yanlış anlaşılması, farklı anlaşılması ya da hiç anlaşılabilmesi" şeklinde belirleyebileceğimiz problem olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ise bu problemi ortadan kaldırabilmek için bazı girişimlerde bulunmak gerekmektedir. Bunun için de her şeyden önce problemleri ortaya koymamız ve çözüm önerileri aramamız elzemdir. Vakit ne kadar geçmiş olsa da bu arayışın, toplumdaki kin, nefret, husumet ve düşmanlıkların yerine birlik, dirlik, samimiyet, güven gibi erdemleri ikame etme adına atılmış önemli bir adım olacağına şüphe yoktur.

Yanlış siyer veya peygamber anlayışlarına yol açan sebeplerin neler olabileceği hususunu bazı tespitlerimiz doğrultusunda daha önce yayınladığımız bir makalede genişçe ele aldığımız için,

²⁵ Gâfir 40/60; Tahrim 55/8.

²⁶ Kaf 50/16.

²⁷ En’am 6/164.

²⁸ İnfitar 82/19; Zümer 39/44.

²⁹ Ra’d 13/9-10.

³⁰ Selahattin Polat, *Mezhep Tarikat Cemaat Eğitim* (Kayseri: İlim Hikmet Vakfı Yayınları, 2015), 4.

³¹ İmam Mâlik, *el-Muvatta’* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Kader”, 1.

³² Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorulanmasında Metodoloji Sorunu* (Ankara: TDV Yay., 1997), X.

burada söz konusu sebepleri sadece birer cümle ile ifade edeceğiz. Adı geçen sebepler ve çözüm önerileri konusunda bilgi için okuyucularımızı ilgili makalemize yönlendirmekle iktifa ediyoruz.³³

Bu sebepleri: 1-Hadis ve Sünnet'in tanımıyla ilgili problemler, 2-Cehalet, 3-Duygusalılık, 4-Şekilcilik, 5-Sloganik din anlayışı, 6-Hadislerin edebi tahlillerini, dil ve ifade tarzlarını kavrayamamak, 7-Hadislerdeki emir, yasak, tavsiye, teşvik, ikaz ve korkutmaların ayırt edilememesi, 8-Uydurma rivayetlere itibar göstermek, 9-Hadislerin vürüd sebeplerini ve tarihlerini dikkate almamak, 10-Tasarrufları açısından Hz. Peygamber'i tarif edememek, 11-Hadislerin evrenselliğini veya tarihselliğini dikkate almamak, şeklindeki başlıklar halinde sıralayabiliriz.

Bize göre bu sebepler arasında en dikkat çekici olanı, uydurma rivayetlere itibar gösterilmesidir. Zira Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte din istismarı da başlamış ve bu istismar en belirgin şekilde hadis uydurmacılığı ile kendini göstermiştir, diyebiliriz. Dahası, sözde din (İslam dini) referanslı çoğu tarikat ve cemaatler, tasavvufi oluşumlar güya Peygamberimize referans ederek âdeta hadis uydurma yarışına girmişler ya da yararlanabileceklerini düşündükleri uydurma rivayetlere sahip çıkarak bu konuda kendilerini eleştirenleri ise tereddüt göstermeden tekfir dahi edebilmişlerdir. Halbuki Peygamberimiz "...kim bana kasıtlı olarak yalan isnadda bulunursa (söylemediğim bir şeyi söylemişim gibi naklederse) cehennemdeki yerine hazır olsun..."³⁴ derken ne maksatla olursa olsun hadis/sünnet uydurmayı katiyetle yasaklamıştır. Dolayısıyla tarihen müşahade edilmiştir ki, kötü niyetle hadis uydurmak İslam Dini'ne ne kadar zarar vermişse, iyi niyetle uydurmak da bir o kadar zararlı olmuştur, olmaya da devam etmektedir. Netice itibariyle İslam toplumunda Kur'an ve Sünnet'in yerini birer ezoterik yapı olan tarikat, tasavvuf ve cemaatlerin kuralları almaya başlayınca Hz. Peygamber'e isnadla hadis (rivayet) uydurma süreçleri de hız kazanarak devam etmiş buna bağlı olarak da yanlış Peygamber ve yanlış siyer anlayışları, doğru imiş gibi topluma empoze edilegelmiştir. Sonuçta da her cemaat ve tarikat kendine göre bir siyer, sünnet, din anlayışına sahip olmuştur.

2. YANLIŞ BAZI SÎRET VE SÜNNET ANLAYIŞLARI VE ELEŞTİRİLERİ

Öncelikle belirtelim ki, tarikat ve cemaatlerin siyer veya peygamber anlayışları ve buna bağlı olarak geliştirdikleri tüm öğretileri bütünüyle yanlış bir zemine oturmuş değildir. Elbette içinde doğru olanlar da vardır. Bizim burada yapmak istediğimiz, yanlış olan anlayışları tespit ederek eleştirmek ve onların yerine, doğru olduğunu düşündüklerimizi ikame edebilmektir. Fakat düşündürücü olan şudur ki, temellerini İslam Dini'ni merkezine aldığı söylemiyle oluşturan ve toplumda taraftar toplayabilen bir cemaat veya tarikatın bazı mensuplarının aynı konuda hem doğru hem de yanlış, İslam Dini'nin özüyle çelişen görüşlere sahip olmaları neredeyse olağan bir durum haline almıştır. Örneğin İslam Dini'nin reddettiği bir davranış biçimi olan *takiyye*'ye (iki yüzlü davranış), rahatlıkla başvurulabilmektedir. Nitekim bazı kimseler, önceki sözleri kendilerine hatırlatıldığında, "haberim yok, alakam yok, öyle bir şey söylemedim, yanlış anlaşıldım, maksadını aşan bir konuşmadı, çarpıtıldı... vb ifadelerle söylediklerini inkar yolunu

³³ Makale için bk. Abdulkadir Evgin, "Örneklerle Günümüzde Hz. Peygamber'i Yanlış Anlama Sebepleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2000), 111.

³⁴ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *es-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Cenâiz", 34.

seçebilmektedir. Fakat o söyledikleri, taraftarları nezdinde çoktan sözde 'dinî bir umde' ve uygulama haline dönüşmüş olabilmektedir.

Mesela bu yanlış anlayışlardan biri, Hz. Peygamber'i evliyaullah (Allah'ın dostları) olarak vasıflandırdıkları kişilerle aynı hatta bazan onların da altında bir düzeyde görebilmektir. Nitekim yukarıda ismi geçen Abdurrahman Câmî *Nefehâtü'l-Üns* adlı eserinin 1. Söz'ünde: "Veli olmanın şartı, Allah tarafından korunmuş olmaktır, tıpkı peygamberlerin ma'sûm (günah işlemekten korunmuş) oldukları gibi..." derken³⁵ 5. Söz'ünde "*Keşfu'l-Mahcûb* adlı kitapta denir ki: Allah, peygamberlik delillerini ahir zamana kadar bâki bırakmıştır. Evliyâsını da bu delillerin ortaya çıkması için sebep eylemiştir... Öyle ki yağmur, onların ayaklarının bereketinden dolayı yağar; otlar onların hallerinin temizliğinden dolayı biter ve yeşerir; müminlerin kafirlere karşı zafer kazanması onların yardımları sayesinde olur... Velayet (velilik/evlialık) sınıfına girenlerin sayısı 4000 gizli kişidir. Aralarında herhangi bir tanışıklık olmadığı gibi hiçbiri diğerinin iyi halinden haberdar değildir. Tüm hal ve hareketlerinde hem birbirlerine hem de halka kapalıdır (mestûr). Bunu ifade eden hadis vardır ve Allah'a hamdolsun ki meşayih'in (şeyhlerin) sözleri de buna şahittir. Benim de bu konuda herhangi bir şüphem yoktur. Çünkü bunların hepsi tarafımdan bizzat görülen şeylerdir" demektedir.³⁶ Görüldüğü gibi Abdurrahman Câmî, muhtevalarından evliyânın peygamberlerden bile üstün tutulduğu anlaşılan yukarıdaki sözlerini aktarırken, bahsettiği duruma örnek olmak üzere bir hadisin bulunduğunu da ifade etmektedir. Ancak onun hadis unvanıyla ifade ettiği bu rivayet, kitabın muhakkiki tarafından dipnotta zikredilmektedir ki, bu rivayet ile ilgili olarak Zehebî: "Uydurmadır, bu iftirayı uyduranları Allah kahretsin" değerlendirmesini yapmıştır.³⁷

Başka bir yanlış anlama kaynağı ise, 'yazılan kitapların Hz. Peygambere rüyada veya yakaza (gerçek hayatta) onaylatılması, dolayısıyla Peygamber'in de bu kitapta yazılanlara uyulması ve inanılması gerektiğini istediği' anlayışının oluşturulmaya çalışılmasıdır. Yani kitap sahibi kişiler, mürid ve müntesiplerinin gözünde kendilerini adeta mütenebbî (peygamber yerine koyma) gibi göstermeye çalışmışlardır. Bu durum, geçmişten günümüze sıkça başvurulan bir yöntem haline gelmiş olduğundan örnekleri de azımsanmayacak miktardadır. Mesela meşhur mutasavvıf İbn Arabî (ö. 638), bir hutbe esnasında Hz. Peygamber'i karşısında mükâşefe yoluyla gördüğünü ve onun *Fütühâti Mekkiyye* adlı kitabını kendisine yazdığını belirtirken,³⁸ *Fusûsu'l-Hikem* isimli

³⁵ Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-üns*, 11.

³⁶ Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-üns*, 34. (Basın-Yayın organlarından takip edebildiğimiz kadarıyla aynı yapının Fetö terör örgütü içinde de var olduğu, mensupların birbirlerini tanımadığı sık sık dile getirilmiştir ve getirilmektedir).

³⁷ Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-üns*, 35 (1 numaralı dipnot). İlgili rivayet ve Zehebî'nin yorumu için bk. Şemsuddîn ez-Zehabî, *Mizânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1963), 3/50. (Rivayetin çevirisi şu şekildedir: Allah'ın yarattığı insanlar içinde, kalpleri Adem'in kalbiyle (mizacıyla/kişiliğiyle) aynı olan 300 kişi, kalpleri İbrahim'in kalbiyle aynı olan 40 kişi, kalpleri Musa'nın kalbiyle aynı olan 7 kişi, kalpleri Cebrail'in kalbiyle aynı olan 3 kişi, kalpleri İsrail'in kalbiyle aynı olan 1 kişi (her zaman) vardır. O bir kişi öldüğünde Allah onun makamına (yerine) 7 kişiden birini getirir (tayin eder)... Rasulullah şöyle deyinceye kadar sözlerini sürdürdü: 300'den bir kişi öldüğünde ise Allah onun makamına toplumdaki (sâlih) bir kişiyi tayin eder ve Allah bu şekilde (kıyamete kadar) öldürmeye ve diriltmeye devam eder).

³⁸ Muhyiddîn b. Arabî, *el-Fütühâtü'l-mekkiyye*, nşr. Ahmed Şemsuddîn (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 1/16.

kitabının ise bizzat Peygamber tarafından yazılı olarak kendisine kitap şeklinde elden verildiğini beyan etmektedir.³⁹ İbn Arabî'nin burada başvurduğu tasvirî anlatım, kitabında yazdıklarının dinleyen ya da okuyan hiç kimse tarafından eleştirilmemesi gerektiğini sağlamaya yönelik bir çabanın ürünü olarak kabul edilebilir.

Aynı şekilde Said Nursî'nin (ö. 1960) de: "Sözler hakkında tevazu suretinde demiyorum, belki bir hakikati beyan etmek için derim ki: Sözlerdeki hakaik (hakikatler) ve kemâlât (mükemmellik) benim değil, Kur'ân'ındır ve Kur'ân'dan tereşşuh (sızma/süzülme) etmiştir. Hattâ onuncu Söz, yüzer âyât-ı Kur'âniyeden süzülmüş bazı katarât'tır (damlalar). Sair risaleler dahi umumen öyledir"⁴⁰ şeklindeki ifadeleriyle, yazdığı kitaplarda kendisinin bir dahlinin olmadığını ima ederek ulvîleştirilmiş olduklarını belirttiği⁴¹ bu 'sözler'inin arkasında ilahî ya da nebevî bir onay olduğunu ifade etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Halbuki bir kimse ancak Kur'an-ı Kerîm'den bir ayet, sure, aşr vs. okuduğu zaman onların Kur'an'dan olduğunu söyleyebilir. Onun dışındakiler ise olsa olsa sözün sahibinin görüşüdür ya da ayet hakkındaki kendi anlayışının izahından ibarettir.

Öte yandan İmam Rabbânî'ye (ö. 1624) üç ciltlik *Mektubât*⁴² adlı kitabını, kendisinden yüzyıllar sonra vefat eden Süleyman Hilmi Tunahan'ın (ö. 1959) yazdığını, ayrıca Kâdiriyye tarikatının kurucusu kabul edilen Abdulkadir Geylânî'nin (ö. 1166)⁴³ de yine Süleyman Hilmi Tunahan'dan feyiz aldığı, Süleyman Hilmi Tunahan'ın kurucusu kabul edilen Abdulkadir Geylânî'nin kendisinden yaklaşık 300 yıl önce yaşayan İmam Rabbânî'nin rüyasına girerek ona bir kitap yazdırmış olacağı şeklindeki imkansız, bir başka ifadeyle İmam Rabbânî'nin kendisinden yaklaşık 300 yıl sonra yaşayacak olan bir kişiyi rüyasında görerek onun söyledikleri doğrultusunda üç ciltlik kitabı dikte ettiği şeklindeki imkansız kabul etmiş olacağız. Yine aynı şekilde Abdulkadir Geylânî'nin kendisinden yaklaşık sekiz asır sonra yaşayacak olan Tunahan'dan feyiz aldığı yönündeki imkansız da benimsemiş olacağız. Kanaatimizce burada verilmek istenen mesaj esasen her üç kişinin de insanüstü özelliklerle yaratılmış oldukları algısını ön plana çıkartmaktır. Özellikle de Süleyman Hilmi Tunahan'ın kendisinden üç ve sekiz asır önce yaşamış sûfîleri/şeyhleri nasıl yönlendirdiği vurgulanarak, zaman üstü bir şahsiyet olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Burada ister istemez akıllara şöyle bir soru gelmektedir: "Eğer Rabbânî bu kitapta İslam dini ile çelişen hususlara yer vermiş ise bu çelişkinin sorumluluğu kime ait olacaktır? Gerek Rabbânî gerek Tunahan tarafından *Mektubât*'ın yazılış süreciyle ilgili birbirini

³⁹ İbn Arabî, Muhyiddîn, *Fusûsu'l-hikem*, nşr. Ebu'l-Alâ el-Afîfî (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1946), 48. (İbn Arabî burada şunları söyler: "627 senesi muharrem ayının son onuncu gününde Dımaşk (Şam) civarında Rasulullah bana mübeşşeraten (yüzyüze) gösterildi. Elinde bir kitap var idi. Bana dedi ki: "Bu elimdeki *Fusûsu'l-hikem* kitabıdır, Al bunu insanlara götür ve faydalansınlar". Başım gözüm üstüne dedim ve Rasulullah'ın bana verdiği şekilde bu kitabı, ne bir eksik ne bir fazla, halka açıkladım").

⁴⁰ Said Nursi, *Barla Lahikası* (İstanbul: Envar Neşriyat, 2016), 11.

⁴¹ Nursi, *Barla Lahikası*, 12.

⁴² İmam Rabbânî ve *Mektubât*'ı hakkında bilgi için bk. Hamid Algar, "İmâm-ı Rabbânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22/194-199.

⁴³ Abdulkadir Geylânî hakkında bilgi için bk. Süleyman Uludağ, "Abdulkadir-i Geylânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1/234-239.

⁴⁴ Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan* (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 147.

destekler mahiyette herhangi bir söz/konuşma tespit edilebilmiş midir? Kitabı okuyan müntesiplerin de bu tür telkinleri doğrudan kabul etmek yerine, öncelikle benzer basit soruları sorarak cevabını aramaları beklenebilir. Fakat üstad(d)-talebe hiyerarşisi dikkate alındığında, böyle bir sorgulamayı beklemek çoğu zaman anlamsız kalır. Çünkü bu hareket “gassalın önündeki meyyit’in dirilmesi” biçiminde yorumlanabilecektir. Önündeki meyyit dirildiğinde ise, gassal’ın (şeyhin) ona uygulayacağı muameleler muhtemelen yine aynı hiyerarşiye göre işleme konulacaktır.

Öte yandan benzer anlayış FETÖ terör örgütü elebaşı Fethullah Gülen tarafından da kullanılmıştır. Mesela o, Yüce Allah ile, Hz. Peygamber ile, melekler ile ve geçmişte yaşamış bazı İslam büyükleriyle (Hasan el-Basrî, Ebû Hanîfe, Hz. Ali, Abdulkadir Geylânî..) gerek yakaza (canlı) gerekse rüyada görüştüğü iddiasını ileri sürmüş ve kitaplarında bu görüşmelere içerikleriyle birlikte sıkça yer vermiştir.⁴⁵

Konumuzla ilgili olarak burada zikre değer bulduğumuz bir başka örnek ise İsmailağa Cemaati’nin lideri kabul edilen Mahmut Ustaosmanoğlu ile ilgilidir. Onun *Rûhu’l-Furkan* adlı tefsirini nasıl yazdığı hakkındaki anlatılar şöyledir: “Mahmud Efendi Hazretleri tefsir-i şerifin sebebi telifi hakkında şöyle buyuruyorlar: “...Ancak hicri 1407 senesi Şaban ayının Berat gecesinde, Ravza-i Mutahhara’da, yani Peygamberimiz (Sallâllahu Aleyhi ve Sellem)’in bulunduğu pâk Cennet bahçesi olan Mescid-i Şerîfinde bulunduğumuz sırada Efendimiz (Sallâllahu Aleyhi ve Sellem) tarafından vaki olan manevi bir işaretle, bu mühim işe başladık ve kelime-kelime mana verilmesine ziyade ihtimam (dikkat) göstererek yola çıktık.”⁴⁶ Mahmut Ustaosmanoğlu’nun bu sözlerinden anlaşılan o dur ki, kendisi böyle bir çeviriyi hiç düşünmemişken Peygamber, vefatından yaklaşık 1400 sene sonra ondan manevi bir işaret yoluyla talepte bulunmuştur. Oysa böylesine önem addedilen bir zât’ın, “mühim bir iş”i, herhangi bir kimseden herhangi bir manevi işaret almadan ifa etmeye başlaması doğal olarak beklenirdi. Çok sayıda müridi bulunan bir tarikat şeyhinin mühim bir iş’e başlayabilme konusunda tek başına karar verememesi oldukça dikkat çekicidir. Öte yandan Hz. Peygamber’in kendisine vermiş olduğu “manevi işaret”in mahiyeti hakkında herhangi bir açıklama yapmayıp bu işaretin özünü sadece “Kur’an ayetlerinin kelime-kelime çevirisinin yapılması” talebine indirgemek kanaatimizce sorgulanması gereken bir anlayıştır. Çünkü Kur’an-ı Kerim’in tamamını anlamak için çalışmak, kelime kelime çevirisini yapmaktan elzem bir hizmet olsa gerektir.

Netice itibariyle, yazdıkları ve söylediklerinin gerek rüya gerek uyanık halde gerekse manevi işaret yoluyla kendilerine yazdırılıp söylendiğini ifade eden kimseler, esasen bu süreçte yazmış ya da söylemiş oldukları yanlışların sahiplerinin de Allah ve Rasûlü olduğunu salık vererek kendi elleriyle yazdıklarının sorumluluğunu almak istememişlerdir. Söylem ve fikirlerini böyle bir zemine oturtanların, vefatından asırlar sonra Hz. Peygamber’in sanki nübüvvet görevini eksik bırakmışcasına insanların rüyalarına girerek adeta eksiklerini tamamlama gayreti içinde olduğu intibahını uyandırmış olabileceklerinin de farkına varmaları beklenir.

⁴⁵ Geniş bilgi için bk. *Kendi Dilinden Fetö Örgütlü Bir Din İstismarı* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 13-55.

⁴⁶ Mahmut Ustaosmanoğlu, *Rûhu’l-Furkân Tefsiri* (İstanbul: Ahıska Yayınları, 1991), 1/9-10.

Şimdi, son dönemde ülkemizde varlık gösteren bazı cemaat ve tarikatların ya da mensuplarının yanlış siyer/sünnet/peygamber anlayışlarına örnek verebileceğimiz bazı tespitlerimize geçmek istiyoruz.

2.1. FETÖ

15 Temmuz 2016 tarihine kadar kendilerini dinî bir cemaat olarak tanımlayan ve başta ülkemiz olmak üzere değişik ülkelerde özellikle eğitim alanında faaliyet gösterdikleri zannedilen ancak bu faaliyetleri adı geçen tarihte kalkıştıkları başarısız, haince darbe girişimiyle resmen terör faaliyetleri kapsamında değerlendirilen Fethullah Gülen ve müntesiplerinin bağlı bulunduğu cemaate kısaca “FETÖ terör örgütü” adı verilmiştir. Referansını daha ziyade Said Nursî'nin kitapları ile Fethullah Gülen'in vaaz kasetleri ve yazdığı kitaplara dayandıran bu örgütün yol açtığı bazı yanlış siyer/peygamber anlayışlarına kısa başlıklar ve örnekleriyle yer vermek istiyoruz.⁴⁷

Öncelikle belirtmeliyiz ki FETÖ tarafından olaylar bazen birbirinden bağımsız parçalar halinde değerlendirilmekte, Hz. Peygamber'e örgütün güncel/günlük sorunlarına tarihî referanslar icat etme aracı olarak bakılmaktadır. Farklı bir problemle karşılaşıldığında ise tamamen farklı bir modellik delil getirilmekte ancak bu modelliğin bir öncekiyle çeliştiği dikkate alınmamaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in modelliği örgütün çıkarları doğrultusunda münafıklık benzeri bir yol takip ederek örneklendirilmektedir. Mesela yeri geldiğinde büyük bir coşkuyla anlatılan modellikler, davranışlar, tutumlar bir anda yok sayılabilmektedir. İlginç bir şekilde bu örgütün Hz. Peygamber algı ve yaklaşımlarında teoride Hıristiyanlara, pratikte Yahudilere benzediğini söyleyebiliriz. Öte yandan yazılı ve şifahi nakillerinde Hz. Peygamber'in yüceliği âdeta ulûhiyet boyutuna çıkartılırken, uygulamaya gelince onun emir ve yasaklarının sıradanlaştırılarak görmezden gelinebileceği ortaya konulmuştur.

Sır Sahibi bir Peygamber: “Efendimiz her bildiğini ve her müşâhede ettiğini bizlere aktarmış değildir. Zira öyle meseleler vardır ki, bizim dinî veya ictimâî hayatımızla hiçbir alâka ve irtibatı yoktur. Böyle meseleleri Efendimiz bizlere aktarmamış olabilir.”⁴⁸ FETÖ elebaşına ait olan bu söze göre Hz. Peygamber'in bildiği her şeyi insanlara iletmemiş, dolayısıyla, hâşâ, tebliğ görevini eksik bırakmış olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Oysa Kur'an-ı Kerîm'de belirtildiği üzere⁴⁹ Hz. Peygamber, Allah'tan aldığı vahyi ve içeriğini insanlara bildirmiştir, gizlememiştir. Nitekim O, Veda Hutbesi'nde Yüce Allah'ı şahit tutarak tüm Müslümanlardan görevini tam yaptığının sözünü ve onayını almıştır.⁵⁰

Fiziksel Atıklarından Şefaât Umulan Bir Peygamber: “Ebû Eyyub el-Ensârî... Şefaâtini umduğu tek şey, Efendimiz'e ait mübarek tırnak ve tüylerin kendisiyle beraber bulunacak olmasıydı. Bu bir anlayış meselesidir. Dinde yeri vardır-yoktur, burada onun münakaşasını

⁴⁷ Fetö örgütünün yanlış siyer ve peygamber anlayışları hakkında verdiğimiz örnekler ve yorumları hakkında geniş bilgi için bk. Şaban Öz, “Fetö'nün Peygamber Tasavvuru ve Siyer İstismarı”, *Siyer Araştırmaları Dergisi* 4 (Temmuz-Aralık 2018), 35-60.

⁴⁸ Fethullah Gülen, *Varlığın Metafizik Boyutu -Ruh, Melek, Cin ve Şeytanların Varlığı ve Mahiyeti-* (İzmir: Nil Yayınları, 2011), 122.

⁴⁹ Maide 5/67.

⁵⁰ Mesela bk. Buhârî, “Hacc”, 132.

yapacak değiliz. Belki bunlar şifreyi çözen davranışlardır. Rahmet, bu şifrenin çözülmesiyle ihtizaza gelecektir..."⁵¹ Bu sözlerden de FETÖ'nün "Peygamberimizin fiziksel bazı atıklarının kutsanmasının önemi hatta bu atıkların kıyamette saklayanına şefaathane olacakları" şeklinde, Bakara Suresi'nin 254. ayetine⁵² aykırı bir söylem geliştirilerek kendi atıkları ve kullandıkları eşyaların da kutsanabileceğinin yolunu açmaya çalıştığı sonucuna varılabilir. Oysa İslam Dini'ne göre kıyamet gününde kişinin ancak amellerinin geçerli olacağı birçok ayette açıkça beyan edilerek⁵³ birilerinin aracılığı ya da Hz. Peygamber'in fizikî atıkları değil, bizzat kendi amellerinin kişiyi kurtaracağı, dolayısıyla kişinin kendisini savunma hakkının, Allah izin verdiği takdirde, yine sadece kendisinde olacağı belirtilmektedir.⁵⁴ Kaldı ki burada, sahabe'den sonraki nesillerin bu atıklardan mahrum kalarak haksızlığa uğramış oldukları da akıllara gelebilmektedir. Öte yandan FETÖ elebaşının, yukarıdaki söyleminde bir taraftan Ebû Eyyub el-Ensârî'nin Hz. Peygamber'in şefaathane umduğu tek şeyin yanında sakladığı turnak ve tüyleri olduğunu açıkça söylerken, diğer taraftan şefaathane bir anlayış meselesi olduğunu ve dinde yerinin olup olmadığını tartışmayacağını ifade ederek aynı örnek içinde çelişkiye düştüğü görülmektedir.

İnsanüstü Bir Peygamber: "Efendimiz insanlığı kurtarıp yükseltecek çok geniş bir idrakle gelmişti. Tabir caizse insanüstü bir insandı..."⁵⁵ Oysa Kur'an'a göre Peygamberimiz insanüstü değil, bizzat insan(beşer)'dir.⁵⁶ Fakat dikkat çekici bir şekilde, F. Gülen'in Peygamber için oluşturmaya çalıştığı bu "insanüstü"lük algısını, bazı taraftarlarının da Gülen'in kendisi için oluşturduklarına şahit olmak mümkündür. Mesela Kur'an meali yazan Suat Yıldırım, mealinin önsözünde şu ifadeleri kullanmıştır: "Önsözü bitirmeden mutlaka yerine getirmem gereken bir vecibem kaldı. O da on beş yıldan fazla bir zamandır böyle bir çalışmaya teşvik eden 35 yıllık dostum Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi'ye şükranlarımı sunmak olacaktır. Beni böyle bir liyakatte görmesinin onun hüsnü zannından ileri geldiğini biliyorum. Ama beklentilerini tatmin edemediğimi de zannediyorum. Geçen bu uzun zaman zarfında, Hocaefendi ara ara dört beş kere hatırlatmak zorunda kaldı. Onun bu arzusunu yerine getirmeme mâni meşgaleler eksik değildi. Fakat gecikmenin asıl sebebi, şuurlunda olayım olmayayım, bu işin zorluğu altına girmekten kaçınmak idi. Onun tavsiyelerine başka temenniler de eklenince bu meali hazırlamaya cüret ettik. Aslında hazırlarken kendileriyle istişare edip değerli teklif ve irşatlarından yararlanmak istemişim. Fakat, Allah Teala onu *beşer takatinin üstünde* denilecek bir meşguliyetle imtihan veya itminan ettiğinden, bir sefer bile teklif edecek bir ortam bulamadım. Dolayısıyla hazırlamama vesile olduğu bu eseri alenî eleştirme hak ve vazifesi de öncelikle Fethullah Gülen Hocaefendindedir. Kendilerine gönül dolusu teşekkürler sunarım. (İstanbul, Erenköy 30. 06.1998)."⁵⁷ Suat Yıldırım'ın yaptığı ve adı geçen örgütün yayın organı olarak bilinen Zaman

⁵¹ Gülen, *Varlığın Metafizik Boyutu*, 107.

⁵² Ayetin meali: "Ey iman edenler! Hiçbir alış-veriş, dostluk ve şefaathane olmayacağı o gün (hesap günü/kıyamet) gelmeden, size verdiğimiz rızıklardan, infak ediniz".

⁵³ Necm 53/38-40; Zilzal 99/7-8.

⁵⁴ Bakara 2/255.

⁵⁵ Fethullah Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler* (İzmir: Nil Yayınları, 2011), 2/32.

⁵⁶ Kalem 68/4.

⁵⁷ Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali* (İstanbul: Feza Gazetecilik A.Ş. Yayınları, 1998), 3.

Gazetesi tarafından kupon karşılığında dağıtılan Kur'ân mealinde FETÖ terör örgütü elebaşına layık gördüğü makam, Hz. Peygamber'ininkinden bile üstün gözükmetedir.

Daha Doğmadan Evlenmiş Bir Peygamber: F. Gülen'in yanlış siyer algısı oluşturmasının son derece ilgi çekici örneklerinden biri de Hz. Meryem'e gelen ruhun Hz. Peygamber'in ruhu olabileceğini ifade ettiği şu sözleridir: "Bütün tefsirler bunu Cebrail (as) olarak ifade ediyorlar. Fakat ayette Ruh tabiri kullanılıyor. Bu Ruhun tayininde ihtilaf vardır. İhtimalin sınırları ise, ihtilafın çerçevesini aşkın ve Efendimizin (sav) ruhunu da içine alacak kadar geniştir. Çünkü Hz. Meryem çok afife ve nezihe bir kadındı, bu itibarla da gözlerinin içine başka bir hayalin girmemesi gerekirdi. Ayrıca Efendimiz de (sav), bir makamda onun kendisiyle nikahlandığını işaret etmektedir. Bu açıdan 'Ruh' Efendimizin (sav) ruhu da olabilir. Fakat bu kat'i değildir, bir ihtimaldir. İhtimaller ise, delilleriyle takviye edilecekleri âna kadar katiyet ifade etmezler."⁵⁸ F. Gülen burada "bir ihtimal" ifadesini kullanmıştır. Ancak bu ifade onun müntesipleri açısından "kesinlik" anlamına gelebilir. Öte yandan Kur'an'da Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya nasıl hamile kaldığı olayı anlatılırken, hiçbir şekilde Hz. Muhammed'den bahsedilmemesi, ehline bilinen bir gerçektir. Ayrıca Peygamberimizden bu yönde herhangi bir bildirim, açıklama duyulduğu tespit edilememiştir. Dolayısıyla kendisinin beşer/insan olduğunun bilincindeki bir peygamberin, doğumundan yaklaşık 570 yıl önce Hz. Meryem ile evlenmiş olabileceğini söylemek, ancak zaman kavramının ve evlilik kurumunun ne anlama geldiğini bilmeyen biri tarafından dillendirilmiş olabilir.

Tuhaftır ki, FETÖ elebaşı bir taraftan Hz. Peygamber'in daha dünyaya gelmeden evlendiği şeklindeki yanlış algıyı oluştururken, müntesiplerinden bazıları "Hz. Peygamber bile evlendi ama Hocaefendi (F. Gülen), "hizmet" için evlenmedi"⁵⁹ söylemini üretecek kadar aşırı giderek üstü kapalı şekilde Peygamberimizi evlenmiş olmakla suçlama cesaretini kendilerinde bulabilmişlerdir.

Doğuştan ve Bi'set'ten Önce Nebî Olan Bir Peygamber: Hz. Peygamber'in nübüvvetinin başlangıcı konusunda Gülen'in tercihi, onun vahiyden önce nübüvvet makamına eriştiği yönündedir. Gülen'in konuyla ilgili sözleri şöyledir: "O, ısmarlama anlayış ve idrakiyle kâinatın gerçek mânâsını kavramış ve kendisine henüz peygamberlik gelmeden kâinat kitabında Hakk'ı sezmiş, aramaya başlamış ve Gâr-ı Hira'ya çekilerek kendini ibadete vermişti."⁶⁰ "Efendimiz daha dünyaya geldiğinde peygamber olarak gelmiştir. Çünkü O'nun çocukluk döneminde dahi bütün davranışları, daha sonraki durumunu destekleyici mahiyettedir."⁶¹ Bu sözler siyer kaynaklarında verilen vahyin başlangıcı anlatılarıyla taban tabana zıtlık içermektedir. Zira olayın gerçekliği Gülen'in dediği gibi olsaydı, en azından, ilk vahiy geldiğinde Peygamberimizin hiç şaşırması beklenirdi. Öte yandan Hz. Peygamber'in vahiy gelmezden evvelki süreçte kendisinin peygamber

⁵⁸ Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla-1* (İzmir: Nil Yayınları, 2011), 135; Ayrıca bk. Fethullah Gülen, *Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar* (İzmir: Nil Yayınları, 2011), 157.

⁵⁹ Bundan yaklaşık 15 yıl önce, ismini hatırlayamadığım bir öğrencimiz odama gelerek, akşam gittiği cemaat toplantısında, kendilerine sohbet veren "abi"nin yukarıdaki ifadeleri kullandığını belirterek, F. Gülen'in evlenmeme gerekçesini açıklamaya çalıştığını anlatmıştı. Öğrencimiz devamla "Peygamberimizi F. Gülen'le mukayese ederek küçük düşürmeye çalışan bu yapıyla artık ilişkisini kestiğini söyleyerek odamdan ayrıldı.

⁶⁰ Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler*, 2/32.

⁶¹ Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler*, 3/12. Ayrıca bk. Fethullah Gülen, *Prizma-1* (İzmir: Nil Yayınları, İzmir 2011), 65.

olacağını bildiği yönündeki anlatılar onun bu süreçteki hayatı hakkında bilgi veren hiçbir sahih rivayette mevcut değildir. Zira bu anlatılar özellikle metin kritiği açısından değerlendirildiğinde, sahih ya da zayıf olmaları bir tarafa, büyük oranda mevzu (uydurma) oldukları ortaya konmuştur.⁶²

Gayb'ı Bilen Bir Peygamber: “Evet O, kıyamete kadar zuhur edecek hâdiseleri bir televizyon ekranında seyrediyor gibi ümmetine bir bir takdim buyurmuştur...”⁶³ FETÖ'nün bu söylemi de yine Kur'ân-ı Kerim'de yer alan “Ben gaybı da bilmem”,⁶⁴ “Eğer ben gaybı biliyor olsaydım, iyilik yapmayı çoğaltırdım ve bana bir kötülük de isabet etmezdi”⁶⁵ şeklindeki ayetlerle çelişmektedir. Bir kimseyi, ‘bilmiyorum’ dediği bir konuda ‘hayır biliyorsun’ der gibi yalanlamaya çalışmak, onun bilgi dünyasına hükmetmek anlamına gelecektir ki, kanaatimizce bu da insan aklını ve hakikat yollarını tersine çevirmekle eş anlamlıdır. Ayrıca Peygamberimizin gerek geçmiş gerek hâl ve gerekse gelecekteki gaybî olayları vahyin bildirdikleri dışında bilemeyeceği hususu birçok ayet ve hadis örnekleriyle kapsamlı olarak tespit edilmiş ve kitaplaştırılmıştır.⁶⁶ Diğer taraftan cemaat, tarikat ve tasavvufî yapılanmaların fertleri arasında çokça dile getirilen hususlardan biri de lider/şeyh/mürşid konumundaki kişilerin her türlü gaybî bilgiye vakıf oldukları algı ve anlayışıdır. Hz. Peygamber dahi böyle bir yeteneğe sahip olmadığını, yukarıdaki ayetlerde görüldüğü üzere, açıkça belirtirken lider/şeyh/mürşid kabul edilen kişilerin bu yetenekle donatılmış olduklarını ileri sürmek insânî özelliklere ters ve son derece dikkat çekici bir husustur.

Ölümsüz Olup Rüyalarda Görülen Bir Peygamber: F. Gülen'in yerleştirmek istediği inancı kitaplarında aktarırken takip ettiği usûlün rastgele seçilmeyip belli bir plan dâhilinde kurgulandığını söylemek mümkündür. Onun hiçbir zaman terk etmediği anlatım usûlü ise yerleştirmek istediği düşünce veya kabulü aşamalı olarak vermesidir. O, herhangi bir konuyu örgüt menfaati için kullanacaksa öncelikle klasik İslâm düşüncesinin konuyla alakalı görüşünü sık sık tekrarlamakta, onu yerleştirdikten sonra ihtimal, zan, şahsî düşünce olarak bir adım daha atmakta, en nihayetinde de onları kesin inanç olarak zikretmektedir. Nitekim örgüt mensuplarına kendisinin rüya kaynaklı emirlerine ittiba etmeleri gerektiği inancını yerleştirirken sırasıyla; Rasulullah'ın ölmediğini, rüyada Resulullah'ın görülmesinin mümkün olduğunu; Resulullah'ın rüyalarda görüldüğüne dair örnekleri, rüya ile amel konusunda Kur'ân'a ve Sünnet'e muğâyir olmayanlarla amel edileceğini ifade etmekte ve en sonunda da Hz. Peygamber'i bizzat kendisinin gördüğü ve ondan aldığı emirleri, tavsiyeleri, sözleri aktarmaktadır.⁶⁷

Hz. Peygamber'in rüyada görüleceği meselesi de hemen hemen bütün cemaat, tarikat ve tasavvuf mensupları tarafından son derece olağan bir durum gibi kabul edilmekte ve müntesipler

⁶² Geniş bilgi için bk. Bünyamin Erul, “Hz. Peygamber'in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Bakış”, *Diyabet İlmî Dergisi -Peygamberimiz Hz Muhammed (SAV) Özel Sayısı-* (2003), 33-66.

⁶³ Fethullah Gülen, *İnancın Gölgesinde* (İzmir: Nil Yayınları, 2011), 1/60, 2/38; Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur* (İzmir: Nil Yayınları, 2011), 1/85, 88. FETÖ örgütünün peygamber algısı hakkında örneklerle geniş bilgi için ayrıca bk. Öz, “Fetö'nün Peygamber Tasavvuru”, 35-60.

⁶⁴ Enâm 6/50; Hüd 11/31.

⁶⁵ A'raf 7/188

⁶⁶ Bk. Mehmed Said Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahy* (Ankara: Otto Yayınları, 2009); Abdulkadir Evgin, *Hadislerde Hızır-Gayb İlişkisi* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2017).

⁶⁷ Öz, “Fetö'nün Peygamber Tasavvuru ve Siyer İstisarı”, 42.

bu yönde etki ve baskı altına alınmaya çalışılmaktadır. Nitekim geçmişten günümüze yazılmış/yazılan özellikle menkıbe kitaplarında lider/şeyh/mürşidlerin rüyalarında Hz. Peygamber'i nasıl gördükleri ve onunla nasıl konuştukları detaylarıyla anlatılır. Ancak, Hz. Peygamber'in neden müridlerin değil de genellikle lider/şeyh/mürşid'lerin rüyalarına girdiği hiçbir şekilde sorgulanmaz. Yani âdeta sıradan insanların Hz. Peygamber'i rüyada görebilmelerinin önüne engel konulmuş gibidir.

Şurası muhakkaktır ki, Peygamberimizi rüyasında görebilecek olan kişiler yalnızca onu şahsen tanıyanlardır. Bunlar sahâbîler ya da aynı dönemde yaşamış olan müşrik, gayr-i müslim, yahudi, hristiyan vs. olabilirler. Sonraki süreçlerde yaşayan insanların tıpkı Hz. Ebû Bekir'i, Hz. Ömer'i, Hz. Aişe'yi göremeyecekleri gibi, Peygamberimizi de Muhammed Mustafa olarak rüyalarında görmeleri mümkün değildir. Zira kişi rüyasında ancak, gerçek hayatta şahsen, fizîken tanıdığı kişiyi görebilir. Nitekim Hz. Peygamber de "Beni rüyada gören kişi, kesinlikle beni gerçek hayatta gören kişidir. Çünkü şeytan benim suretime (fizîki şeklime) bürünemez"⁶⁸ buyurarak bu gerçeği ifade etmiştir. Yani İbn Sîrîn'in (ö. 110) de belirttiği gibi Hz. Peygamber, bir kişi beni rüyasında ben olarak (Muhammed Mustafa olarak) gördüğünde gerçekte beni görmüştür, zira şeytan rüyanızda da olsa benim görüntüme bürünemez⁶⁹ diyerek bu sözünü kendisini şahsen tanıyanlara söylemiştir. Yoksa peygamber dahi olsa bir kimsenin ileride kimlerin rüyasına nasıl gireceğinin planını yapması ve ona göre bir söylem üretmesi makul bir vizyon olmasa gerektir.

FETÖ elebaşının Hz. Peygamber'in ölümsüz olduğu yönündeki söylemleri de gerek ayet gerekse hadislerle çelişmektedir. Nitekim Hz. Peygamber de bir beşer olduğuna göre ömrü vefa ettiğinde mutlaka ahirete irtihal edecekti. Zira bu "Her canlı mutlaka ölümü tadacaktır..."⁷⁰ ve "senden önce hiçbir kimseye ölümsüzlük vermedik, şimdi sen ölürsen onlar ebedî mi kalacaklar"⁷¹ şeklindeki ilahi buyruklarda ifadesini bulmaktaydı. Hadis kaynaklarımızda da Hz. Peygamber'in vefat ettiğini belirten bol miktarda sahabe rivayeti mevcuttur. Mesela eşi Hz. Aişe Hz. Peygamber'in nasıl vefat ettiğini ve nereye defnedildiğini naklederken nasıl kefenlendiğini, kabrinin nasıl hazırlandığını ve ayrıca ölüm döşeginde iken neleri vasiyet ettiğini dile getiren başka rivayetler de bulunmaktadır.⁷² Bazı hadislerinde de Hz. Peygamber ölüm ilahî emrinin bir gün kendisi hakkında da vuku bulacağını kabir ziyaretleri esnasında "Biz de yakında inşallah sizlere katılacağız"⁷³ şeklindeki sözlerle beyan etmiştir.

Şüphesiz FETÖ elebaşı, bu yanlış siyer ve peygamber öğretilerini belli kaynaklara göre güncellemiştir. Bu kaynakların başında Said Nursi'nin yazmış olduğu değişik isimlerdeki kitaplar gelmektedir. Bu kitaplarda Said Nursi'nin de Hz. Peygamber'i rüyada görme, görüşme anlayışı sık sık vurgulanmaktadır. Mesela bir örneği özetle şöyle aktarmak mümkündür: Kıyamet kopmuştur.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 1/400; İbn Mâce, "Ta'bir", 2.

⁶⁹ Buhârî, "Ta'bir", 10. Buhari "مَنْ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَنَامِ" başlığı altında hadisi naklettikten sonra İbn Sîrîn'in burada 'rüyada görmekten maksadın Hz. Peygamber'i şahsen/fizîken görmek' olduğunu söylediğini eklemektedir: (قَالَ ابْنُ سِيرِينَ: إِذَا رَأَاهُ فِي صُورَتِهِ).

⁷⁰ Bakara 2/281; Âl-i İmrân 3/25; Enbiyâ 21/35; Ankebût 29/52.

⁷¹ Enbiya 21/34.

⁷² Mesela bk. Buhârî, "Cenâiz", 96. Buhari'deki ilgili bâb başlığının adı: "Hz. Peygamber'in, Ebû Bekr'in ve Ömer'in defnedilişleri..." şeklindedir.

⁷³ Müslim, "Cenâiz", 102, 104.

Mahşer gününde Said Nursi, Hz. Peygamber'i görmek ister. Nasıl göreceğini düşünürken birden aklına sırat köprüsünün başında beklemek gelir. Doğruca oraya gider ve Hz. Peygamber'le orada görüşür. Bu rüya görüşmesinden sonradır ki, Said Nursî (kendince) ikinci hayatı⁷⁴ olan tam kapasiteli/teşekküllü bir âlim olma yoluna girmiş ve neticede hiçbir soru sormayan ancak her soruyu cevaplayan konumdaki bir âlim olarak dünya hayatına devam etmiştir."⁷⁵ Esasen onun kitaplarında anlattığı siyer metinlerinin kaynakları klasik Siyer kaynaklarından (Şemâil, Delâil, Hasâis, Mucizât türü eserler öncelikli olmak kaydıyla) farklı değildir. Binaenaleyh anlattıkları, içerik olarak da o kaynaklardaki anlatılarla hemen hemen aynıdır. F. Gülen ve Said Nursi'nin yaptıkları ise, mevcut metinleri retorik ve etkileyici bir dille anlatmaya çalışmaktan ibarettir.⁷⁶

FETÖ'nün ana kaynağı olan Risâle-i Nurlarda temel kabul; külliyât içerisinde hiçbir mevzû hadis/haberin olmadığıdır.⁷⁷ Nitekim "içerik itibariyle, *Risâle-i Nur'da hiçbir mevzu' hadîs yoktur...*"⁷⁸ denilerek esasen bu husustaki bütün tartışmalar, en azından mensupları nazarında bitirilmiş olmaktadır. Risâle-i Nur özelinde mevzû haberleri bu şekilde devreden çıkardıktan sonra zayıf hadisler/haberler konusunda ise "rivâyetler zayıf dahi olsa, çok olması ona sıhhat kazandırır" gibi bir yaklaşım şu ifadeyle devreye konulmuştur: "Zayıf hadîsler yan yana gelse, kuvvetlenir."⁷⁹

Halbuki işin gerçeği, söylenenlerden farklıdır. Nitekim Said Nursi'nin risalelerindeki hadislerin sıhhat açısından taksimi konusunda yapılan bir araştırmaya göre bu kitaplarda toplam 135 hadis (rivayet) bulunmaktadır ve bu rivayetlerin sıhhat açısından taksimi şu şekildedir: Sahih 48 (%36); Hasen 3 (%2); Zayıf 35 (%26); Çok Zayıf 11 (%8); Mevzu 10 (%7); Kaynağı bulunamayan 28 (%21).⁸⁰

FETÖ'ye kaynaklık yapan kitapların sahipleri mevzû ve zayıf hadis meselesi bağlamında, aktardıkları sözlerin sıhhatini (sağlamlığını/güvenilirliğini) vurgulamak için *manen tevatür*⁸¹ kavramına sarılmışlar, mevzû haberleri dahi en nihayetinde tevatür derecesine ulaştırmışlardır. Yine bu yaklaşımdan mühlhem ilginç bir yöntem sergilenmiş ve esasen uydurma haberlerin, senesinde yer alan sahabilerle herhangi bir ilgisi olmaması gerçeğini görmezden gelerek, onların mevcudiyetini haberin sıhhatine şu sözlerle delil getirmişlerdir: "İşte şu mu'cize-i bereketi, bin zâtın huzurunda, onları ona alâkadar göstererek Hazreti Câbir kasekle ilan ediyor. Demek şu hâdise, bin adam rivayet etmiş gibi kat'i denilebilir."⁸²

⁷⁴ Said Nursi'nin hayatı ve kişiliği hakkında geniş bilgi için bk. Eşref Edip, *Risale-i Nur Müellifi Said Nursi Hayatı, Eserleri, Mesleği* (İstanbul: Sözler Yayınevi, 1990); Yaşar Kutluay, "Mezhepler Tarihi Yönünden Said Nursi ve Nurculuk", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 3/3-4 (1966), 211-226.

⁷⁵ Said Nursî, *Risâle-i Nur Külliyâtı-Tarihçe-i Hayat* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2013), 55-56.

⁷⁶ Öz, "Fetö'nün Peygamber Tasavvuru ve Siyer İstismarı", 45.

⁷⁷ Abdulkadir Badıllı, *Risale-i Nur'un Kudsî Kaynakları* (İstanbul: Envâr Neşriyat, 1992), 230.

⁷⁸ Badıllı, *Risale-i Nur'un Kudsî Kaynakları*, 246.

⁷⁹ Badıllı, *Risale-i Nur'un Kudsî Kaynakları*, 225 (Risâlelerden referansı; Said Nursi, *Mektubât* (İstanbul: Envar Neşriyat, ts.), 119, 135, 151).

⁸⁰ Muhammet Ali Can, *Said Nursi'nin Risaleleri'nde Geçen Hadislerin Tahriri ve Değerlendirilmesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 130.

⁸¹ Said Nursi, *Mektubât*, 94.

⁸² Said Nursi, *Mektubât*, 114.

Ayrıca FETÖ elebaşının hadis/eser/haber kabulü konusundaki yaklaşımının, Said Nursi'nin yaklaşımından farklı olmadığını şu sözlerinden anlamak mümkündür: "Mucizelerin (nakledildiği hadislerin) çoğunu, yalan üzerinde birleşmesi mümkün olmayan bir topluluk nakletmektedir. Bazıları ise, bu seviyede bir cemaat tarafından nakledilmese de, diğer sahabilerin buna itiraz etmemeleri, onlara da âdeta aynı rivayet kuvvetini kazandırmaktadır..."⁸³

Anlaşılan o ki, Gülen'in kitaplarında kullanacağı bir rivâyetin kabulü için, o rivayetin herhangi bir kitapta geçmesi, senedinde herhangi bir sahâbînin bulunması ya da sahâbîler tarafından herhangi bir itiraza uğramamış olması yeterlidir. Tıpkı Şî-Ca'ferî hadis algısında rivayetin sıhhati için bir imamın senedde varlığının yeterli görüldüğü⁸⁴ gibi o da "Bütün sahabe adalet sahibidir" şeklindeki anlayışı fikrine dayanak kabul etmektedir. Bu çerçevede Gülen'in mezhebî çıkar ve görüşlerini kabul ettirmek için yalan haberi tecviz eden Şîa ile ciddi bir benzerlik sergilediğini söylemek mümkündür.

FETÖ örgütün söylemlerini destekleyici nitelikteki Siyer ve Hadis metinlerinin tenkidinin önüne geçmek için "düşünme" ve "tenkit" kötülenerak eleştirel düşüncenin oryantalist kökenli olup İslâmî olmadığı özellikle vurgulanmıştır. Bu çerçevede ilahiyat camiasına yapılan saldırıların arka planında, tasarlanan bu inanç altyapısını koruma çabası olduğunu ifade etmek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.⁸⁵

FETÖ örgütü mensuplarının bir başka özelliği ise, manipüle yoluyla zaman zaman hadisleri cemaate manevi destek bağlamında şerh etmeye/yorumlamaya çalışmalarıdır. Mesela "Fethullah Gülen Hocaefendi'nin Sünnet Anlayışı" adında bir kitap da yazan⁸⁶ İbrahim Canan "Allah'ın kitabını (Kur'an-ı Kerîm) okumak ve kendi aralarında müzakere etmek için Allah'ın evlerinden bir evde toplanan kişiler üzerine, ancak sükûn iner, Allah'ın rahmeti onları kuşatır, melekler onları kanatlarıyla sarmalar ve Yüce Allah onları katında/yanında olan kişilerden kabul eder"⁸⁷ şeklindeki hadisin şerhini yaparken, hadiste geçen "Allah'ın evlerinden bir ev"i FETÖ'nün çok önemseydiği "ışık evler"e benzeterek açıkça ilgili hadisi manipüle etmiştir.⁸⁸ Oysa bu evlerin Kur'an'ın hiç okunmadığı ya da en az okunduğu cemaat evleri olduğu, müdavimleri tarafından anlatılan ve aktarılan bir gerçektir.

2.2. Süleymancılar

Ülkemizde varlığını sürdüren ve Süleymancılar adıyla anılan cemaat/tarikat karışımı grup tarafından ise *üstadımız* diye hitap ettikleri Süleyman Hilmi Tunahan'ın (ö. 1959) ölümünden sonraki süreçte, kendi müntesiplerine dağıtılmak üzere "İnanacağımız Esaslar (Dikkatle Okunmalı ve Tatbik Edilmelidir)" başlığı altında bir bildiri hazırlanmış ve dağıtılmıştır. Bu bildirin bazı maddeleri şu şekildedir:

⁸³ Fethullah Gülen, *İnancın Gölgesinde*, 2/46.

⁸⁴ Geniş bilgi için bk. Abdulkadir Evgin, "Caferî İnanç Sisteminde Hadîs Anlayışı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004), 128-131.

⁸⁵ Bu değerlendirmeler için bk. Öz, "Fetö'nün Peygamber Tasavvuru ve Siyer İstismarı", 44.

⁸⁶ İbrahim Canan, *Fethullah Gülen'in Sünnet Anlayışı* (İstanbul: Ufuk Kitap, 2007).

⁸⁷ Müslim, "Zikir ve Duâ", 38.

⁸⁸ İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte* (İstanbul: Akçağ/Zaman Gazetesi, Feza Gazetecilik, ts.), 2/118-126.

“4- Peygamberimiz, Türklerden 300.000 kişiye şefaathetmesi için Efendi Hazretlerine izin vermiştir. Onlar da ancak bizim üstattan feyiz alan mürid kardeşlerimizdir.

6- Efendi hazretleri ölmemiştir. Arşa çıkmıştır ve oradan bizleri irşatları ile idare etmektedir. Kemal ağabeyimizin ve Hüseyin ağabeyimizin işareti onun işaretidir.

7- Üstadımızın dilediği her şey olur. Sadece hulusi kalple rabıta yapmalıdır.

8- 4 sene içerisinde bütün Türkiye reisicumhurundan başbakanından, şoför muavinine kadar Süleymancı olacaktır.”⁸⁹

Görüldüğü gibi diğer cemaat/tarikat yapılarıyla benzer ilkeleri benimseyen bu cemaatin de yukarıda bazılarını zikrettiğimiz düsturları, hem Kur’an-ı Kerim’deki ayetlerle, hem de akıl-mantık ve tarihî verilerle açık bir şekilde çelişmektedir. Bunlar ve burada sıralamadığımız diğer düsturlar tarikat içinde sorgulanma ve eleştirilmesine izin verilmediği için olsa gerek, müntesipleri arasında olduğu gibi kabul edilmiştir. Halbuki yukarıdaki maddelerde sözü edilen rakamlar, Tunahan’ın ölmemiş olduğu, onun dilediği her şeyin olacağı, kısa zamanda Türkiye’deki herkesin Süleymancı olacağı şeklindeki sözler içinde Tunahan’ı hâşa Yüce Allah yerine koyan (*kün, fe yekûn*) anlayışların var olduğu açıkça görülmektedir. Dolayısıyla günlük yaşantıları bir tarafa, sadece bu verilerden hareketle dahi bugün ‘Süleymancılığın’ da bilerek ya da bilmeyerek, İslamiyet’e paralel bir din haline getirilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

2.3. Ahmet Mahmut Ünlü (Cübbeli Ahmet)

Yine ülkemizde halen varlığını devam ettiren İsmailağa Cemaatî’nin içinde yetişip ‘Cübbeli Ahmet’ lakabıyla tanınan Ahmet Mahmut Ünlü adlı kişi de değişik basın-yayın organlarında yer alan konuşmalarında, verdiği konferanslarda yukarıda verdiğimiz örneklerle benzerlik gösteren bazı söylemler dile getirmektedir. Şimdi Cübbeli Ahmet’in yanlış siyer ve peygamber algısı oluşturduğunu düşündüğümüz bazı sözlerine örnekler verelim:

“Bir milyon küsur hadisi şerifin hepsi vahiydir. Çünkü ‘Rasulüm ne verdiyse onu alın, neyi yasakladıysa ondan vazgeçin’ şeklindeki yarım satırlık ayet, bir milyon hadisi şerifi delil olarak ortaya koymaktadır... İtirazı olanın alnını karışlarım.”⁹⁰ “Kim benden sonra güzel bir çığır açarsa o çığırdan gidenlerin hepsinin sevabı ona da yazılır” buyurduysa peygamberimiz, güzel olan her şey bunun içine girer. Hakkında hadis olmasına gerek yok. Mesela Regaip Kandili’nde kılınacak 12 rekatlik namaz böyledir.”⁹¹

Cübbeli burada Aliyyul Kârî’nin (ö. 1014) *Risaleler* adlı bir eseri olduğunu ve bu eserde bu namazın bizzat Aliyyü’l-Kârî tarafından yapılan tarifini anlatıyor. Halbuki Aliyyü’l-Kârî uydurma haberleri (rivayetleri) topladığı *el-Esrâru’l-Merfûah fi’l-Ahbâri’l-Mevdûah* adlı eserinde mübarek gün ve gecelerde yapılması gereken ibadetlerle ilgili rivayetlerin tamamının Hz. Peygamber’e atılan yalan ve iftira olduğunu,⁹² ayrıca bu ve benzeri gecelerde kılınması gereken namazlar hakkındaki

⁸⁹ Çakır, *Ayet ve Slogan*, 46-147.

⁹⁰ Cübbeli Ahmet Hoca, “Ayatler Gibi Hadisler de Vahiydir”, *Youtube* (4 Ekim 2016), 00:00:15-00:02:19.

⁹¹ Cübbeli Ahmet Hoca, “Cübbeli Ahmet Hoca Efendi İle Bu Haftanın Sohbeti 23 Mart 2017”, *Youtube* (24 Mart 2017).

⁹² Aliyyü’l-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûah fi’l-ahbâri’l-mevdûah*, nşr. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ (Beyrut: Mektebetü’l-İslâmî, 1979), 439.

rivayetlerin hicrî 4. asırdan sonra uydurulduğunu (Şaban ayının on beşinci gecesi gibi) belirtmektedir.⁹³ Cübbeli sözlerine şöyle devam ediyor:

“Bu namazın var olduğunu belirten hadise Aliyyü'l-Kârî 'asla uydurma denilemez' diyor. Hafız Rezîn, İbn Salah, İmam Gazali gibi hadis alimleri bu namazla ilgili cevaz verdilerse iş bitmiştir. (Anlaşılan o ki, Cübbeli'nin uydurma rivayetlerle amel şartlarından biri de bu kişilerden herhangi birisince nakledilmiş olmasıdır). Evliyanın reisi İbn Ebî Cemre (ö. 675) hazretleri, Kahire'de medfun. İbn Atâillah el-İskenderî (ö. 709), Rasulullah'ı rüyamda gördüm diyor, Rasulullah bana sordu. Doğunun batının sultanını ziyaret etmedin mi?. Onun kabrine gitmedin mi?. Dedim ey Allahın Rasulü ben öyle birini bilmedim, tanımadım. Dedi ki o, İbn Ebî Cemre'dir. Nazarı (bakışı) kimin üzerine düşerse, kusurları telafi olur. Bunun üzerine İbn Atâillah da vasiyet etti ki, benim mezarımı bu zatın yanına koyun dedi ve oraya defnedildi. Şimdi o mezarın olduğu dağın tamamı evliya kabirleriyle dolu. Ben bu İbn Ebî Cemre'nin hayatını yazdım, Rasulullah Efendimizi gördüğü müjdeci rüyalarda O'ndan neler duyduğunu yazdım, her bir hastalık için yazdığı ilaçları, muskaları derledim... İbn Ebî Cemre'nin bir de Buhârî şerhi var: Behcetü'n-Nüfûs. Rasulullah Efendimiz bu şerhle ilgili şöyle müjde verdi: Bu kitap kimde olursa, kimin evinde bulunursa..., dualar, dualar, dualar... Rasulullah ona dedi ki “ben senin adını da kitabını da meşhur edeceğim. Sen kendini ne kadar gizlersen gizle, kıyamete kadar kitabın baki kalır. Bu velinin hayatını yazmak da bana nasip oldu. Allah şefaata nail eylesin. Rasulullah (s.a.v.) buyuruyor: Ey İbn Ebî Cemre, senden sonra geleceklere senin Behcetü'n-Nüfûs adlı şerhini elinde tutanlar, evinde ocağında bulunduranlar, sahip olanlar, sen onları tanımasan da, senin kitabındaki bir şeyle bile amel ederlerse, mahşerde onu seninle tanıştıracam, onun cennete girmesine seni vesile yapacağım, senin şefaatinla cennete sokacağım... İbn Ebî Cemre diyor ki: Gelene gidene herkese “ben Rasullaha şunu duydum” der, duyduklarını anlatır, duyan herkes de şifa bulur giderdi.” Gençlerimiz namazsız, abdestsiz, ne olduğu belli olmayan bir sürü batılı adamların kitaplarını okuyor, ama Rasulullah ile mana aleminde bu kadar görüşen zatın kitabını okumuyor.”⁹⁴

“Bana hurafeci diyen aslında bana demiyor. Halid b. Ma'dân'a diyor, Rasulullah'a diyor, sahabeye diyor, ravilere diyor, Efendi'nin (M. Ustaosmanoğlu) yanında durup da *Efendi'nin iman ettiği hadisleri* inkâr edenler iki cihanda asla iflah olmaz. Efendi'nin hiçbir bereketine nail olamazlar, dünyada ahirette. İlk şart teslimiyettir. Eğer müşdidiyin inandığına inanmıyorsan, yanında boşuna duruyorsun. Evvela iman! O mübarek bu hadislerle hepimizi büyüttü. Abdulkadir Geylanî(ö. 561)'nin Gunye kitabı, İmam Rabbânî'nin Mektubat'ının kaynağı yahu, sen nasıl konuşuyorsun.”⁹⁵

Kendisini Peygamber, Efendisi'ni de Yüce Allah adına konuşuyor gibi gösterdiği bu sözlerinde Cübbeli, İmam Rabbânî'nin Mektubat'ının kaynağının kim olduğu konusunda Süleymancılardan farklı bir fikirde görünmektedir. Oysa Süleymancılara göre İmam Rabbânî'nin Mektubat'ının kaynağı, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Süleyman Hilmi Tunahan'dır. Öte yandan yine bu sözlerinden Cübbeli'ye göre, M. Ustaosmanoğlu tarafından iman edilmiş (tasdik) olmak, hadislerin sıhhat şartlarından kabul edilmektedir, diyebiliriz.

Bir kısmını yukarıda aktarmaya ve eleştirmeye çalıştığımız bu örnekler bağlamında bazı cemaat, tarikat ve tasavvufî oluşumların adeta İslam dini'ne paralel lider/şeyh/müşid odaklı bir

⁹³ Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâru'l-merfûah*, 440.

⁹⁴ Lâlegül TV, “30 Mart 2017 Tarihli Bursa Sohbeti (Reğâib Kandili) - Cübbeli Ahmet Hocaefendi Lâlegül TV”, *Youtube* (31 Mart 2017), 01:22:00-02:04:32.

⁹⁵ Cübbeli Ahmet Hoca, “Cübbeli Ahmet Hoca Efendi ile Bu Haftanın Sohbeti 23 Mart 2017”.

din anlayışına sahip olduklarını söylemek mümkündür. Dolayısıyla verdiğimiz her bir yanlış anlayış örneği, esasen ayrı bir araştırma konusu olup İslamiyet'e nasıl muarız oldukları tek tek ortaya konmayı gerektiren hususları içermektedir.

3. CEMAAT, TARİKAT VE MENSUPLARININ DIŞA YÖNELİK BAZI ÖZELLİKLERİ

3.1. Sembolik Etkileşim

Özellikle günümüzde bazı cemaat ve tarikat mensuplarının birbirlerini tanıma ya da iletişim kurma yöntemleri arasında siyer argümanlarını da kullandıklarını söylemek mümkündür. Birçok cemaat ve tarikatta mensupların birbirlerini tanıma unsuru olarak tespit edilmiş şekli/fiziki eylem ya da söylem bulunmaktadır. Sosyolojide “sembolik etkileşim” olarak adlandırılan bu eylem ya da söylem çerçevesinde aşağıdaki örnekleri vermemiz mümkündür. Örneklerden bazıları bizzat gözlemlerimiz doğrultusunda tespit ettiklerimizden oluşmaktadır.

FETÖ örgütü mensupları Hz. Peygamber'den bahsederken genellikle ve yalnızca “Efendimiz” ve “O” sözcüklerini kullanmaktadırlar. Nitekim basın, yayın ve kitle iletişim araçlarında, yukarıda F. Gülen'den alıntılanan cümle örneklerinde de görüleceği üzere, *Efendimiz* söylemini kullandıklarına sıkça rastlamak mümkündür. Mesela Reşit Haylamaz adlı kişi, ‘Efendimiz’ başlığı büyük puntolarla olmak üzere bir siyer kitabı yazmıştır.⁹⁶ Bu örgüt bu söylemi öylesine sıklıkla kullanmıştır ki, toplumumuzun çoğu da bu söylemi farkında olmadan kullanır hale gelmiştir. Özellikle bazı vaiz ve hatiplerimizin, siyasilerin sıkça bu söylemi kullandıklarını, kullanmaya devam ettiklerini gözlemlemek mümkündür. Kanaatimizce Fetö'nün en önemli sembolik etkileşim araçlarından biri ‘Efendimiz’ sözüdür. Halbuki Peygamberimiz bir hadisinde özetle “Bana Efendimiz demeyiniz. Efendi, Allah Teâlâ'dır”⁹⁷ buyurmaktadır. Dolayısıyla bizim Hz. Peygamber için kullanabileceğimiz en uygun sıfat ve isimler, onu peygamber olarak seçen Yüce Allah'ın da Kur'ân-ı Kerim'de kullandığı Rasulullah, Nebî kelimeleri ve bunlara ilaveten Muhammed Mustafa, Hz. Muhammed, Hz. Peygamber, Peygamberimiz gibi sıfat ve isimler olmalıdır.

Diğer taraftan Süleymancılardan duada elleri birleştirmek, ibadet sırasında genellikle lacivert renkli fes giymek, hanımların başörtüsünü iki ucu çene altından birleştirip bağlayarak takmaları, özellikle bayram namazlarını kendilerine ait mescitlerde kılmaları gibi sembolik etkileşim yani birbirlerini tanıma vasıtaları söz konusudur. Diğer birçok cemaat ve tarikatta ise taylesanlı sarık ve beyaz ya da siyah cübbe giymek vs. şeklinde sembolik etkileşim araçları bulunmaktadır. Sorulduğunda ise bu davranışların her birinin *sünnet* olduğunu ifade etmekte bir beis görmemektedirler. Mesela Süleymancılar duada ellerin bitleştirilmesini “Peygamber, dua ederken avuç içlerini birleştirirdi...”⁹⁸ şeklindeki bir hadise dayandırdıklarını ifade ederler. Ancak gerçekte

⁹⁶ Reşit Haylamaz, *Gönül Tahtınızın Eşsiz Sultanı Efendimiz (sallallahu aleyhi vesellem)* (İstanbul: Muştu Yayınları, 2010).

⁹⁷ Ebû Davud, “Edeb”, 9.

⁹⁸ Meşhur hadis kitaplarında yer almayan bu hadisin İbn Abbas tarafından rivayet edildiği ve zayıf bir sened ile nakledildiği şeklinde değerlendirmeler bulunmaktadır. (إذا دعا ضم كفيه وعل بطونهما - كان رسول الله - صلى الله عليه وسلم - إذا دعا ضم كفيه وعل بطونهما) Geniş bilgi için bk. İrakî vd., *Tahrîcû ehâdis-i ihyâ-i ulûmi'd-dîn*, nşr. Ebû Abdillâh Mahmud b. Muhammed el-Haddâd (Riyad: Dârul-Âsime, 1987), 2/754; Emânullah b. Hüsâmuddîn er-Rahmânî el-Mübârekfûri, *Mir'âtü'l-mefâtih şerh-i mişkâtü'l-mesâbih* (Hindistan: İdâretü'l-Buhûsî'l-İlmiyye, 1984, 7/363).

bunların sünnet olup olmadığı yani Peygamberimizin bunları sünnet maksadıyla yapıp yapmadığı konusu, kanaatimizce iyi araştırılmalıdır. Öte yandan şayet söz konusu şekil ve renklerde giyinmenin sünnet olduğunu kabul edecek olursak, bugün toplumumuzun büyük bir kısmının, sünnete uygun davranmadığını gözlemleriz.

3.2. Dinî Çatışmacılık

Geçmişten günümüze İslam toplumlarından aynı tarikat silsilesine bağlı ancak birbirinden farklı kulvarlarda yürüyen küçük ya da büyük çaplı birçok tarikat ya da cemaat oluşmuştur. Genellikle birbirlerini eleştiren ve sapkınlıkla suçlayan bu grupların temelinde dinî çatışmacılık unsurunun bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu gruplar genellikle de gerçek “ehl-i sünnet ve'l-cemaat”in kendileri olduklarını, yani “Hz. Peygamber’in yolunda olan tek cemaatin kendi cemaatleri olduğunu” söylemişlerdir. Halbuki Hz. Peygamber’in yolu vahiy ve İslam ahlakından ibaret olup, Yüce Allah’ın “*Hep birlikte Allah’ın ipine (İslam dini’ne) sınıksız sarılın. Fırka fırka olmayın...*”⁹⁹ buyruğunu kendisine rehber edinen bir yoldur. Bu ilahi hitabı göz ardı etmenin bir sonucu olsa gerektir ki mesela ülkemizde özellikle son dönemlerde, sayılamayacak miktarda dinî görünümlü grup ve cemaatlerin ortaya çıkmış olduğu müşahede edilmektedir. Düşündürücü olan ise neredeyse her birinin dinî yayın yaptığı iddiasında olan kitle iletişim aracı (TV, İnternet Sitesi, dergi vs.) bulunmasına rağmen,¹⁰⁰ yapılan araştırmaların maalesef gençlerimizin İslam Dini’nden soğuyarak Deizm’e yöneldiği sonucunu vermeleridir. Bu kadar çok dinî yayına rağmen, gençlerimiz arasında dindarlık seviyesinde bir azalma görülmesi de, yapılan diğer bazı araştırmaların sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰¹

3.3. Evliyaullah / Allah Dostu

Tarikat ve cemaat mensuplarının sıklıkla kullandığı ortak söylemlerden biri de “Allah dostu, evliyaullah” sözcükleridir. Müritler bu gibi söylemleri genellikle şeyh ve liderleri için kullanmalarına rağmen, onların da bu şekildeki bir iltifata itirazları pek vaki olmamıştır. Zira onlar, haklarında “Allah’ın Dostu” söyleminin kullanılmasına karşı çıkmayarak bu konumlarını İslâmî/dinî otoritenin temel kaynağı ile ilişkilendirmek eğilimindedirler. Böylece hem kendi konumlarını dinî bir otorite desteğiyle güçlendirmek ve meşrulaştırmak, hem de müridleri tarafından yüklenen karizma yoluyla insanların iradelerini tahakkümleri altına alarak üzerlerinde kuracakları dinî baskıyı kolaylaştırmaktadırlar. Halbuki önemli olan Yüce Allah’ın onları dost edinip edinmediğidir. İslam inancına göre, bu da sadece hesap gününde (kıyamet) çözüme kavuşacak bir meseledir. Öte yandan “Evliyaullah” olarak nitelenen bazı kişilerin vefatından sonra kabirde cesedinin hiç bozulmadığına dair söylemler geliştirilerek, âdeta ölümsüz oldukları ima edilmiştir. Bu durum, kurtuluş ümidini vefat eden birine bağlamaktır ki, şimdiye kadar hiç kimse (ceset) mezarından çıkarak insanların karşılaştığı bir problemi çözmemiş, ya da problem

⁹⁹ Âl-i İmrân 3/103.

¹⁰⁰ Gerek tv ve internet gerekse yazılı basın aracılığıyla yapılan dinî program ve yayınların çokluğu dikkat çekicidir. Yine son dönemlerde birçok şehirde açılan kitap fuarlarında stantlarda yer alan kitapların acizane kanaatim odur ki %50’den fazlası dinî içeriklidir. Ve neredeyse her cemaat ve tarikatın kendisine ait bir yayınevini var olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁰¹ Bk. Hüsnü Ezber Bodur – Sezai Korkmaz, “İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2017), 329-351.

çıkarmaya muktedir olamamıştır. Ayrıca bir cesedin çürüyüp çürümediğinin öğrenilebilmesinin tek yolu kabrini açarak tespit yapmaktır. Eğer çürümemesi yönünde kimyasal veya benzeri teknikler kullanılmışsa bir ceset belli bir süre çürümeyebilir, ancak bozulmaların olması kaçınılmazdır.

Cemaat ve tarikat liderlerinin Hz. Peygamber'e tabi oldukları en dikkat çekici husus, yerlerine bir vekil, vasi, şeyh, lider tayin etmemiş olmalarıdır, denilebilir. Bize göre bu bir sünnet anlayışının tezahürü değil, sadece bir uygulama benzerliğidir. Zira Peygamberimizin geride bıraktığı, bir vekil ve vasi'den ziyade Kur'an ve Sünnet'tir, güzel ahlak, doğruluktur, dürüstlüktür, güvenilirliktir. Halbuki özellikle son dönem cemaat ve tarikat liderlerinin geride bıraktığı en önemli terekeleri mal, mülk, servet, holding gibi ekonominin öne çıktığı unsurlardır denilebilir.

SONUÇ

Hata, yanlış, aldanma, aldatma insana mahsus hallerdir. İnsan her daim bu olumsuz durumlarla, isteyerek ya da istemeyerek yüz yüze gelebilir. Dolayısıyla şeyh, evliya, mürid, alim, zâhid, muallim... kim olursa olsun yanlış yapabilir ve eleştirilmez değildir. Ancak bir insanın yanlışlarını eleştirmek, onun doğrularını da eleştirmek anlamına gelmemelidir. Aksine bu onun her şeyiyle daha mükemmel bir kişiliğe sahip olması için gayret etmek anlamına gelir. Fakat yanlış sahibinin bu bilinçte olması, çoğu kimsede az bulunan bir haslettir. Bu yüzden yanlışta ısrar, muhatapların mücadele azmini azaltan hatta kıran bir tutumdur. Esasen Peygamberler hariç, her insan "herhangi bir insandır." Dolayısıyla herhangi bir insan 'bile isteye yaptıkları hariç yanlışları sebebiyle doğrularının görmezlikten gelinmesi bedbahtlığına; doğruları sebebiyle de yanlışlarının yok sayılması gerektiği imtiyazına sahip olmamalıdır'.

İslam Dini'ni öz kaynakları olan Kur'an ve sahih hadis/sünnetten öğrenmemiz elzemdir. Nitekim Hz. Peygamber de müslümanlara hep bunu öğütlemiştir. Bize dinimizi bu kaynaklardan ve doğru öğretenler baş tacı edilmelidir. Ancak temel kaynakları kendi çıkarları doğrultusunda anlayıp, yorumlayıp, maddî veya dinî istismar vasıtası yaparak kendisi gibi düşünmeyen, anlamayan ve yorum yapmayanları tekfir dahil her türlü alçaltıcı ifadelerle eleştirenleri İslam Dini'nin kanaat önderi gibi değerlendirirsek, bu makalede çokça örneklerini verdiğimiz kişi ve temsil ettikleri gruplarda olduğu üzere, hurafe ve bidatler girdabında boğdurulan ve İslamiyet'le alakası olmayan bambaşka bir din çıkar karşımıza. Dolayısıyla yakın zamana kadar sadece FETÖ için kullanılan 'Paralel din' kavramını esasen son dönemlerdeki tüm cemaat, tarikat ve tasavvufi oluşumların tamamı için kullanmak mümkündür. Nitekim her birinin kendisine ait ibadet yerleri, okulları, yurtları, okudukları kitapları olup cami müslümanlığından ve resmi toplumsal dinî aktivite alanlarından (cami) hızla uzaklaşmışlardır. Temennimiz odur ki, bu yanlış anlamalar geçmişte kalır ve Müslüman Türk Milleti dürüstlük, ahlak, güvenilirlik ve dindarlık erdemlerini asıl kaynaklarından öğrenmek için gerekli adımları atarak birlik beraberliğini sarsılmamacasına yeniden tesis eder.

Cemaat ve tarikat deyince bugün zihinlerde ne yazık ki İslam Dini'nin şiddetle reddettiği fırkalara ayrılmak ve ötekileştirmek akla gelir olmuştur. Oysa cemaatler, tıpkı camilerimiz gibi, insanların kimlik kontrolleri yapılmadan girebilecekleri toplanma, hemhal olma, sahip çıkılma

yerleri olmalıdır. Tarikat ise, ayrı ayrı yollara yönelmiş insanları asıl yol olan Hz. Muhammed'in yolunda bir araya getiren ve sadece Rasulullah'ı "şeyh/mürşid" kabul eden yol olmalıdır.

Araştırmamız neticesinde ulaştığımız sonuçları aşağıdaki gibi maddeleştirmemiz mümkündür:

1- İslâmiyet'in ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerîm ve hadislerde yer alan, bir başka ifadeyle Hz. Peygamber ve sahâbe döneminde kullanılan cemaat ve tarikat kavramları, sonraki süreçlerde gerek muhteva gerekse pratik açıdan farklılıklar arz etmektedir. Özellikle son dönemlerde, cemaat ve tarikat kavramları zihinlerde İslam Dini'nden ziyade ekonomiyi, parayı, siyaseti, taraf tutmayı merkeze almış, adeta birer holdinge dönüşmüş kurumları çağrıştırır olmuştur.

2- Tarikat ve cemaatlerin siyer ve peygamber öğretisinde "Hz. Peygamber'i rüyada görmek" anlayışı son derece hâkimdir. Esasen Peygamberimizin bizzat kendisi bile bazen kendi rüyasıyla amel etmemiştir. Halbuki asıl olan Hz. Peygamber'i rüyada görmek değil, Hz. Peygamber'in bıraktığı Kur'an-ı Kerîm ve sünnet-i seniyye'ye sahip çıkmak için gayret göstermektir.

3- "Karşısındaki müridin kalbinden geçenleri bilir" örneğinde olduğu gibi, şeyhlerde bazen peygamberlerde dahi olmayan üstün vasıflar vehmedilmiştir. Eğer en başından bu tür muhal vasıflamalara keskin bir üslup ile karşı çıkılmış olsaydı sözde şeyhi yüceltmek için kullanılan ve gerçeğe bağdaşmayan bu vasıfların insanlara isnad edilmesi bir ölçüde engellenmiş olabilirdi.

4- Bugün her cemaat ve tarikatın neredeyse ayrı bir din ve peygamber anlayışı oluşmuştur. Bu bölünmüşlükler saf, arı, duru, net olan İslam Dini'ni adeta insanımızın sırtına yük yapmıştır. Ayrıca bugün insanlar bağlı olduğu cemaat veya tarikatıyla değerlendirilerek müslümanlığının, müminliğinin derecesi âdeta ona göre ölçülmeye çalışılmaktadır.

5- Cemaat ve tarikatların model aldığı 'Peygamber Hayatı' (Siyer-i nebî) net değildir. Mesela FETÖ örneğinde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in niçin evlendiği, adeta küçük düşürücü bir üslupla ama yumuşakça anlatılmaya çalışılmış ve evlenmesi tasvip edilmemiştir. Bir başka ifadeyle FETÖ zaman zaman kendi örneğini Hz. Peygamber'in örneği ile yarıştırmak onun önünde bir yerde olduğunu, müridlere lanse etmeye çalışmıştır.

6- Cemaat ve tarikatlarda sıralar'ın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Liderlerin, müntesiplerini etkilemek için kendinden menkul sır ve kerametleri neredeyse vazgeçilmez anlayışlar halini almıştır. Çünkü Yüce Allah ile, Peygamber ile, Hızır ile, evliyaullah ile, geçmişteki İslam büyükleri ile irtibat kurmak için sır, vazgeçilmez bağlantı araçlarından biri gibi görünmektedir.

7- Çoğu cemaat ve tarikat lideri, Hz. Peygamber'in bize emanet bıraktığı iki şey olan Kur'an ve Sünnet üzerinde bazen kendi çıkarları doğrultusunda değişiklikler yapabilmektedir. Halbuki Hz. Peygamber, "Vefatından sonra İslam Dini'nde değişiklikler yapanların Cennette, çağırmasına rağmen yanına gelemeyeceklerini" (Müslim, "Tahâret", 39) belirterek ve hurafe ve bidat sahiplerini yolunu kaybetmiş develere benzeterek tasviren beyan etmiştir.

8- Cemaat ve tarikatlarda şeyh'in hayatı, bazen Hz. Peygamber'in hayatından daha önemli olabilmektedir.

9- Cemaat ve tarikatların peygamber anlayışında daha çok hayal gücü destekli istismar, tahrif ve dejenerasyona bağlı bir siyer üretme anlayışı hâkimdir.

10- Cemaat ve tarikatlar bazen ayet ve hadisleri merkezden alıp hâşiye (asıl metnin kenarına düşülen not) konumuna indirgeyebilmişlerdir.

11- Geçmişte de örnekleri olduğu gibi bugün cemaat ve tarikatlar, içinde yaşadıkları müslüman ülkelerde, İslam toplumunu ayrıştırıcı bir unsur olarak kullanılmakta, dolayısıyla bu yapılar ne yazık ki, ayet ve hadislerde ifadesini bulan *birleştirici rol* değil aksine gizli ya da açıktan, *ayrıştırıcı rol* üstlenmektedirler.

12- Bazı tarikat, cemaat, dernek, dinci vakıf kurucularının söylemlerinde yer verdikleri ve Kur'an'ın nüzul sürecinde Arap toplumunda özellikle muamelat alanındaki örf, adet, gelenek vb. birtakım uygulamalar, sanki İslam Dini'nin talebi imiş gibi lanse edilmektedir. Türk toplumunun örf, adet, geleneklerinde ya da kültür kodlarında bulunmayan bu tür uygulamaların İslam Dini'nin vecibeleriymiş gibi aktarılması, toplumda ayrılıkların vukuuna sebebiyet vermiştir, vermektedir. Dolayısıyla Kur'an ve sünnet temelli olan uygulamalarla örfî geleneksel uygulamaları mutlaka ayırt ederek topluma sunmak son derece önemlidir.

Netice itibariyle toplumumuza sağlıklı ve her açıdan makul yani insan, rasûl, olağanüstülüklerden uzak, üzülen, sevinen, ahlakı Kur'an olan, doğru, dürüst, özellikle dindaşlarına karşı kumpas ve hile yolunu aklından bile geçirmeyen, ötekileştirmeyen, tanıdığı tanımadığı herkesin güvenini kazanmış ve kesinlikle vefat etmiş bir Peygamber telakkisinin iyice yerleştirilmesi gereklidir. Aynı şekilde doğru bir sîret ve sünnet tanımı yapılarak farkları net çizgilerle ortaya konmalı yani Peygamberimizin hangi tür sözlerinin hadis, hangi tür davranışlarının sünnet olup olmadığı net bir şekilde ortaya konmalıdır. Diğer taraftan toplumumuzun uzaklaştırılmaya çalışıldığı, ancak yabancı olmadığı *cami müslümanlığı*'na hızla geri dönülerek cemaat, tarikat vb. oluşumların liderlerinin ya da mensuplarının din adına yapmış oldukları dejenerasyon ve tahrifler tespit edilip toplum bu konularda bilinçlendirilmelidir.

Kanaatimizce gerçek cemaat ve tarikat din, vatan, ülke, insanlık, milli ve manevî değerler ile ülkenin istikbali tehlikeye düştüğünde her şeyi bir tarafa bırakıp canını ortaya koyan, dinini özgürce yaşayabileceği bir vatan ve ülkeden başka hesabı olmayan topluluklardır. Türk Milleti böyle bir topluluğun en güzel örneğini 15 Temmuz 2016 tarihindeki hain FETÖ darbe kalkışması sırasında meydanlara çıkarak gerçekleştirmiştir. Buna karşılık cemaat ve tarikat mensupları ve liderleri, gözlemleyebildiğimiz kadarıyla, tek çıkarı ülkesini korumak olan asil Türk Milleti'nin gerisinde kalmış ve sonuca göre hareket niyetiyle, kendilerini beklemeye alarak takiyyeyi tercih etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Câmî, Ebu'l-Berekât. *Nefehâtü'l-üns min hadarâti'l-kuds*. Mısır: y.y., 1989.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Algar, Hamid. "İmâm-ı Rabbânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/194-199. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Aliyyü'l-kârî. *el-Esrâru'l-merfûah fi'l-ahbâri'l-mevdûah*. nşr. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 3. Basım, 1979.
- Altıntaş, Hayrani. *Tasavvuf Tarihi*. Ankara: Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yayınları, 1986.
- Badıllı, Abdulkadir. *Risale-i Nur'un Kudsî Kaynakları*. İstanbul: Envâr Neşriyat, 1992.
- Bodur, Hüsnü Ezber - Korkmaz, Sezai. "İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2017), 329-351.
- Bodur, Hüsnü Ezber. "Moonculuk Hareketi ve Türkiye'de Benzer Bir Cemaat Yapılanmasının Sosyolojik Analizi". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2003), 13-51.
- Bodur, Hüsnü Ezber. "Sosyolojik Perspektiften Türkiye'de Dinî Gruplar: KSÜ İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Üzerine Boylamsal Bir Araştırma". *Dinî Gruplar, Siyaset ve Bürokrasi*. 335-365. Bursa: Bursa Akademi Yayınları, 2017.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *es-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Can, Muhammet Ali. *Said Nursi'nin Risaleleri'nde Geçen Hadislerin Tahrici ve Değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Canan, İbrahim. *Fethullah Gülen'in Sünnet Anlayışı*. İstanbul: Ufuk Kitap, 2007.
- Canan, İbrahim. *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte*. İstanbul: Akçağ/Zaman Gazetesi, Feza Gazetecilik, ts.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları, 1997.
- Cübbeli Ahmet Hoca. "Ayetler Gibi Hadisler de Vahiydir". *Youtube*. Yayın Tarihi 4 Ekim 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=VqE5h057zb8>
- Cübbeli Ahmet Hoca. "Cübbeli Ahmet Hoca Efendi İle Bu Haftanın Sohbeti 23 Mart 2017". *Youtube*. Yayın Tarihi 24 Mart 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=i7xKxF3uPdY>
- Çakır, Ruşen. *Ayet ve Slogan*. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Demir, Hilmi. *Gülen Örgütü Ezoterik Bir Kült Cemaatinin Radikalleşmesi*. Ankara: Ay Yayınları, 2017.
- Demir, Ömer - Acar, Mustafa. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayınları, 1993.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Edip, Eşref. *Risale-i Nur Müellifi Said Nursi Hayatı, Eserleri, Mesleği*. İstanbul: Sözlere Yayınevi, 1990.
- Erul, Bünyamin. "Bir Alan Taramasının Panoraması". *İslamiyat Dergisi* 3/1 (2000), 161-184.

- Erul, Bünyamin. "Hz. Peygamber'in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Bakış", *Diyanet İlmi Dergi - Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) Özel Sayısı-* (2003), 33-66.
- Evgin, Abdulkadir. "Caferî İnanç Sisteminde Hadis Anlayışı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004), 117-147.
- Evgin, Abdulkadir. "Örneklerle Günümüzde Hz. Peygamber'i Yanlış Anlama Sebepleri". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2000), 111-116.
- Evgin, Abdulkadir. *Hadislerde Hızır-Gayb İlişkisi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2017.
- Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Gülen, Fethullah. *Asrın Getirdiği Tereddütler*. 4 Cilt. İzmir: Nil Yayınları, 2011.
- Gülen, Fethullah. *Fasıldan Fasıla-1*. İzmir: Nil Yayınları, 2011.
- Gülen, Fethullah. *İnancın Gölgesinde*. 2. Cilt. İzmir: Nil Yayınları, 2011.
- Gülen, Fethullah. *Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar*. İzmir: Nil Yayınları, 2011.
- Gülen, Fethullah. *Prizma-1*. İzmir: Nil Yayınları, 2011.
- Gülen, Fethullah. *Sonsuz Nur-1*. İzmir: Nil Yayınları, 2011.
- Gülen, Fethullah. *Varlığın Metafizik Boyutu -Ruh, Melek, Cin ve Şeytanların Varlığı ve Mahiyeti-*. İzmir: Nil Yayınları, 2011.
- Güngör, Erol. *İslam Tasavvufunun Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1996.
- Hatiboğlu, Mehmed Said. *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahy*. Ankara: Otto Yayınları, 2009.
- Haylamaz, Reşit. *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz (sallallahu aleyhi vesellem)*. İstanbul: Muştu Yayınları, 2010.
- İrâkî vd.. *Tahrîcu ehâdis-i İhyâ-i ulûmi'd-dîn*. nşr. Ebî Abdillâh Mahmud b. Muhammed el-Haddâd. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1987.
- İbn Arabî, Muhyiddîn. *el-Fütûhâtü'l-mekkiyye*. nşr. Ahmed Şemsuddîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- İbn Arabî, Muhyiddîn. *Fusûsu'l-hikem*. nşr. Ebu'l-Alâ el-Afîfi. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1946.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İmam Mâlik. *el-Muvatta'*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Kendi Dilinden Fetvâ Örgütlü Bir Din İstismarı*. Ankara: DİB Yayınları, 2017.
- Köklü, Recep. "Cemaat Kavramının Delaleti ile İlgili Yaklaşımlar ve İslam Düşünce Ekollerine Yansımaları". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17/3 (2017), 157-192.
- Kutluay, Yaşar. "Mezhepler Tarihi Yönünden Said Nursi ve Nurculuk". *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 3/3-4 (1966), 211-226.

Lâlegül Tv. "30 Mart 2017 Tarihli Bursa Sohbeti (Reğâib Kandili) - Cübbeli Ahmet Hocaefendi Lâlegül TV". *Youtube*. Yayın Tarihi 31 Mart 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=U79i58E0bvg>

Mübarekfûrî, Emânullah b. Hüsâmuddîn er-Rahmânî. *Mir'âtü'l-mefâtîh şerh-i mişkâtü'l-mesâbîh*. Hindistan: İdâretü'l-Buhûsi'l-İlmiyye, 1984.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *es-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Nakşibendi Tarikatı. "Cemaat Olmanın Önemi". Erişim 23 Eylül 2019. <http://www.naksibenditarikati.com/>

Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Nicholson, Reynold A.. "Tasavvufun Kaynağı ve Gelişimi Üzerine Tarihî bir Araştırma". çev. Abdullah Kartal. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998), 689-708.

Nursi, Said. *Barla Lahikası*. İstanbul: Envar Neşriyat, 2016.

Nursi, Said. *Mektubât*. İstanbul: Envar Neşriyat, ts.

Nursi, Said. *Risâle-i Nur Külliyyâtı-Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2013.

Öz, Şaban. "Fetö'nün Peygamber Tasavvuru ve Siyer İstismarı". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 4 (Temmuz-Aralık 2018), 35-60.

Öztürk, Mustafa. *Din Sermayesinden İktidar Devşirmek Fetö*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.

Polat, Selahattin. *Mezhep Tarikat Cemaat Eğitim*. Kayseri: İlim Hikmet Vakfı Yayınları, 2015.

Sargın, İzzet. "Dinî Kavramların Yanlış Kullanım Sebepleri ve Doğurduğu Olumsuz Sonuçlar". *Günümüz İslam Dünyasında Meseleler ve Çözüm Yolları Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. ed. Cezmi Bayram vd.. 108-134. İstanbul: y.y., 2016.

Uludağ, Süleyman. "Abdulkadir-i Geylânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/234-239. Ankara: TDV Yayınları, 1988.

Ustaosmanoğlu, Mahmut. *Rûhu'l-Furkân Tefsiri*. İstanbul: Ahıska Yayınları, 1991.

Ülken, Hilmi Ziya. *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: MEB Yayınları, 1969.

Yıldırım, Suat. *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*. İstanbul: Feza Gazetecilik A.Ş. Yayınları, 1998.

Zehebî, Şemsuddin. *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1963.